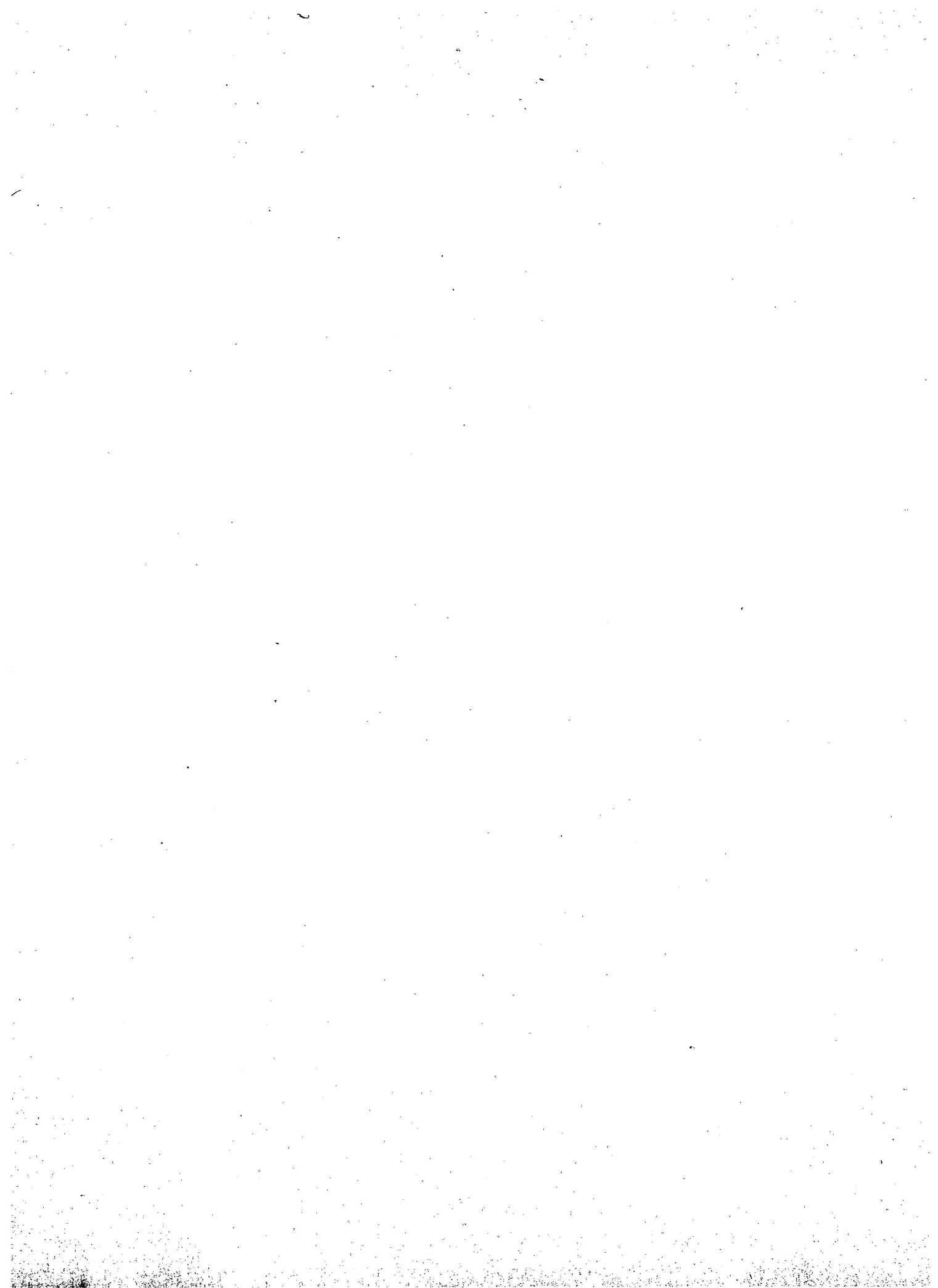

JELENTÉSEK

A BUDAPESTI TÖRTÉNETI MŰZEUM
LELETMENTÉSEI ÉS ÁSATÁSAI
1960—1961-BEN

ŐSKOR

III. ker. Békásmegyer. — Kossuth Lajos Üdülőpart. A Rádiótechnikai Gyar üdülőjének területén 1960. aug. 23—31-ig végeztünk leletmentő feltárást. A preventív leletmentést a rádió-antenna torony környékén tervezett földmunka tette szükségessé. A torony alapjának ásásakor 1959-ben ugyanis egy *harangedény-kulturájú* sír került elő, az ettől délre húzódó vízvezetékárokban, az ún. „Büdös-árok” szélén pedig 1960 májusában több őskori csonteszköz, egy hálonehezék és öntőtégely. Harangedény-kulturájú cserépanyagot gyűjtöttünk ugyanakkor a vízvezetékárokban a rádiótoronyhoz közel eső részéből is.

A torony két (keleti és nyugati) oldalán ásott blokkok közül azonban csak a nyugati 2,5×6 m-es I. sz. blokkban találtunk olyan cseréptöredékeket, amelyek *korabronzkori* temető, vagy teleprész maradványai lehetnek. A töredékek közvetlen környékén, helyenként közöttük fekvő termésmészkövek alapján arra kell következtetnünk, hogy az őskori kerámiát a közvetlen közelben települő középkori Budakalász mészegető-lakói zúzhatták szét, amikor a blokk területén is észlelt agyaggödreiket ásták.

A rádiótorony keleti oldalán ásott az előzővel azonos méretű II. blokkban hombár alakú raktárverem és egy melléklet nélküli csontvázas sír került elő.

A raktárverem — 47 cm-en jelentkező nagyjából kerek szája 0,80 m átmérőjű — 1,60 m mély, szintén kerek feneke 0,28 m-re szűkült. A verem betöltése kevés humusszal kevert sárga homokos agyag. Belőle különböző mélységből néhány kisebb marhalábszárcsont töredéket, apró amorf kövek kíséretében jellegzetes *La Tène D* oldaltöredékeket emeltünk ki. — 1,22 m-en a veremfal északi oldalához tapadva, átlag 0,20 m széles, a föltte levő veremfal agyagából készített padka húzódott. E padka előtt —1,32 m-es amorf mészkövekből rakott kősor következett, amelynek keleti oldalán teljes kutyacsontváz feküdt, néhány kisebb marhalábszárcsonttal együtt. A kövek és a csontváz alatt a betöltés összetétele megváltozott, egészen a fenékgig főként humuszt tartalmazott. Benne egy kézzel formált szürke edény atipikus fenék- és oldaltöredékét találtuk. A verem formája és leletanyaga alapján arra következtethetünk, hogy minden valószínűség szerint olyan *La Tène D* raktárveremmel van dolgunk, amelyet később kutyasírnak használtak fel. Rituális jellegűnek látszik a padka, előtte az egysorú köréteg és a szabályosan fekvő teljes kutyacsontváz. Utólagos felhasználásra mutat, amennyiben eredetileg valóban raktárveremnek készült, a gödör köréteggel két élesen eltérő részre osztott betöltési anyaga.

Közvetlenül a verem mellett, annak déli oldalán egy melléklet nélküli, keletelt fekvésű csontvázas sírt tártunk fel. Az 1,10 m mély, két végén lekerekített sír hossza 1,70, szélessége 0,70 m. Az igen rossz fenntartású csontváz koponyája déli irányban oldalára dőlt, jobb kézfeje és bal alsó karja a medence felé hajlított. Lábfeje hiányzott. Mérható hossza 1,45 m. A sír kora, leletanyag hiányában nem állapítható meg. Fekvése alapján legfeljebb arra következtethetünk, hogy olyan temetkezési emlékkel van dolgunk, amely a közelben levő középkori Budakalász községgel, ill. pusztatemplomával hozható kapcsolatba.

III. ker. Békásmegyer. — Pünkösdfürdő. A fürdő, a *Visművek*, valamint a *Fővárosi Tanács üdülőjének* területén és környékén 1960. okt. 6-tól dec. 5-ig végeztünk megszakításokkal leletmentést. Ugyanebben az időszakban történt leletmentés a Budapesti Mezőgazdasági Gépgyár üdülőjével szemben fekvő *Vöröshadsereg úti* szakaszokon is. A leletmentéseket távgázcső fektetése tette szükségessé. A helyenként gyors ütemben végzett csőfektetés és a csapadékos őszi időjárás nem minden esetben adott lehetőséget a lelőköriülmények alapos megfigyelésére és a lelőhelyek pontos rögzítésére.

Viszonylag kielégítően csak a Vöröshadsereg útján okt. 14—19-ig történt leletmentő feltárást bonyolítottuk le. Itt, mintegy 110 m hosszú árok területén 9 hamvasztásos sírt bontottunk ki. Közülük kettő *harang-*

edény-kultúrájának, hét korai *urnasíros kultúrájának* bizonyult. A gázcsőárok a sírok elhelyezkedéséből következően nagyobb kiterjedésű temetőt vághatott át. A Váli típusú kerámialeletek közül említésre méltó egy emberi láb alakú tál és két db bronzszegekkel díszített urna. Bronzanyagot egy hagymafejes tű kivételével a leletmentés különben nem eredményezett.

A Vízművek üdülőjének kertjében november folyamán ásott gázcsőárok-szakaszba eső 12 gödörész megfigyelése és a leletanyag szétválasztása során korhatározó anyagot csak a VI—VIII. és a XI. gödörészben találtunk. A VI. és VII. gödörészben egy hombár alakú raktárverem jellegzetes *La Tène D* kerámiát tartalmazott, a VII-ben ezenkívül fonott házfalra utaló patictöredék és nagy mennyiségű faszén került elő. Fontos anyagot szolgáltatott a VIII. sz. gödörész, amelyből állatfejes ún. „holdidól” töredékeket emeltünk ki, zömében jellegzetes urnasíros kultúrájú és néhány bronzkori edény kíséretében. A többi gödör kevés és túlnyomórészt atipikus leletanyaga szintén koravaskori volt, bronzkorival vegyülve. Egyedül a XI.-ből emeltünk ki *péceli (bádeni) kultúrájú* edénytöredékeket.

A tanácsi üdülő területén ásott gázcsőárok-szakasz csupán a jelentkező gödörészek hevenyészett rögzítésére és a munka közben kidobott leletanyag nem mindig hiteles szétválasztására adott módot. Itt hat gödörész, ill. lelőhelyet különböztethettünk meg. A leletanyag szintén vegyesen *bronzkori és koravaskori* kerámia. Korongolt *La Tène D* edénytöredékeket csak a IV. sz. hombár alakú gödörészben találtunk.

Egyáltalában nem volt lehetőség a gázcsőárok oldalában és fenekén jelentkező gödörészek rögzítésére és leletanyaguk megnyugtató szétválasztására a Vöröshadsereg útja nyugati oldalán levő szántóföld területén. Az október 6-án és 7-én végzett gyors árokásó munka csak arra adott módot, hogy itt is megállapítsuk számos gödör beásásának foltját, és összeszedjük a munkások által kidobott leletanyagot. Összetétele nagyjából a Tanácsi és a Vízmű-üdülő telepanyagával azonos, ami azt bizonyítja, hogy a Kossuth üdülőparton fekvő, hosszú időn át lakott telepész a Vöröshadsereg útjának nyugati oldalára is kiterjedt.

A leletmentő munka szempontjából azonos volt a helyzet a Püskösdfürdővel szemben vonuló gázcsőárokhoz azon a szakaszán, melynek különösen a Színész-üdülő bejárata előtt húzódó részéből későneolitikori anyag került elő. E telepész minden valószínűség szerint tartozéka annak a jelentős kőkori telepnek, amelyen 1932-ben Tompa és Müller ásott.

Jellemző a Vízmű-üdülő területén levő őskori telepész gazdag és változatos anyagára az a csak nagy vonásokban lokalizálható, fiatalabb kőkori lelet-komplexum, amelyet dec. 5-én a gázcsőárok keleti Duna felőli végében árokszélesítés közben kidobott földből gyűjtött a múzeum: csiszolt kőbaltatöredék, agancsból készült nyél, egy dörzsölőkő, 24 db gúla alakú szövőszéknehezék, nagyméretű átfürt agyagkúp és egy „hal-sütőtál” töredéke.

III. ker. Békásmegyer. Vöröshadsereg útja. Az út nyugati oldalán, a Budapesti Mezőgazdasági Gépgyár, a Budapesti Cementipari Vállalat és a Bádógárgyár üdülőjével szemben fekvő területen, valamint a Bp. Mezőgazdasági Gépgyári üdülő gondnoki lakásának északi oldalán, 1961. szept. 15-től november 17-ig végeztünk rendszeres ásást. A terv-ásatás célja e területen — az út burkolata alatt — 1960-ban előkerült *kora-bronzkori és urnasíros kultúrájú* temető rendszeres feltárása, ill. első fázisaként észak—déli irányú kiterjedésének megállapítása volt.

A feltárás az 1960. évi leletmentés árokszakaszának hosszában, azzal párhuzamosan ásott 2,5 m széles blokkokban 37 sírt hozott felszínre. Közülük 14 bronzkorinak, 23 kora vaskorinak bizonyult. A bronzkori sírok közül sikerült egy zónás díszű, *korai harangedény kultúrájú* sírt feltárni. A többi e kultúra következő szakaszának kerámiáját tartalmazta, nem egy esetben csuklóvédő lemezek kíséretében. Az urnasíros kultúrájú kora vaskori sírok tartalma némileg eltérő képet mutatott a békásmegyeri lelőhelyeken eddig előkerült Váli típusú kerámiától. Ismét előkerültek olyan sírok, amelyek edény-anyagára a bronzszögekkel való díszítés és az emberi láb alak a jellemző. Az 1960. évi leletmentés anyagához viszonyítva ezúttal több volt a bronzmelléklet: gomb, karika, függő, tű stb. Az egyik sírból füles bronzcsészét emeltünk ki, és ugyanennek a sírnak mellékleteként egy arany függőt. Különösen figyelemre méltó eredménynek tekinthető a temető agyagból formált kultikus jellegű aprólelet anyaga: több, nyéllel rendelkező küllős kerék, plasztikus túske formájú sugarakkal díszített korong, hosszúkás kanálforma stb. E leletek zöme egyetlen nagy urnában volt. Ilyen és ehhez hasonló anyagot eddig csak szórványleletként ismertünk, így Velemszentvidről és a Sághegyről.

XIV. ker. Paskál utca és Cinkotai út. A két út kereszteződésénél 1961. ápr. 26-án, júl. 17-től 22-ig és aug. 9-én történt leletmentés. A leletmentést a régóta ismert, főként *péceli (bádeni) kultúrájú* lelőhelyen dombelhordó munka tette szükségessé. Az előzőleg behozott kerámialeletek alapján ápr. 26-án kutató metszetet vontunk a lelőhelyek menti domboldalon, az utcakereszteződés déli sarkán. A metszeten három beásás profilja jelentkezett. Bennük azonban további leletanyagot már nem találtunk. A mellettük előkerült péceli kultúrájú kerámia alapján azonos korú telep gödörmaradványai lehetnek.

Július folyamán ismét behoztak a múzeumba edénytöredékeket, a Paskál utca és a Cinkotai út északi belső sarkán levő nagy homokbányából. Mivel e töredékekből több *péceli (bádeni) kultúrájú* nagy füles tálat, árkolt díszű korsót és egy nagy fazekat sikerült restaurálni, júl. 17—22-ig preventív leletmentést végeztünk az északi homokbánya szomszédságában a még meglévő dombrészen, és az utcakereszteződés déli

sarkán a Paskál út menti dombháton. Az északi területen, a homokbánya szomszédságában ásott $1,5 \times 3$ és a déli sarokrészen vont 3×8 m-es blokk erősen kevert anyagának tanúsága szerint az első péceli kultúrájú telepen később *bronzkori* népek, majd a kelták is megfordultak és mint a II. sz. blokk anyaga bizonyítja, jellegzetes *La Tène D* cserepeken kívül raktárvermet is ástak. A fordított pítosz alakú raktárveremrész —1,20 m-en jelentkező fenekének átmérője 1,36, a —60 cm-en észlelt kerek szájé ugyanennyi. A —90 cm-en levő legnagyobb szélessége 1,45 m.

Az eddigi leletmentések vezetőjének távollétében Schreiber Rózsa vette át a terület felügyeletét, és aug. 7-én az északi homokbánya tovább bontott oldalában egy marhacsontváz maradványára (koponya, csatlakozó gerincrész, bordák) bukkant. A csontvázrész valószínűleg egy méhkas alakú gödör szélében feküdt 1,70 m mélyen. Közvetlenül mellőle, alóla és a bordák közül jellegzetes péceli kultúrájú edénytöredékeket emeltek ki.

Nagy László

XV. ker. Rákospalota, Kossuth L. utca 15. sz. alatt csatornázási munkálatok alkalmával egy *bronzkori* (halomsíros kultúrába tartozó) hamvasztásos sírt ástak ki. Hitelesítő ásatásra nem volt lehetőség.

XVII. ker. Rákoskeresztúr, Szárny utca 5/b. földmunkák alkalmával *bronzkori* cserepek és *halomsíros kultúrába* sorolható bronzsarló és tű került elő.

XVII. ker. Szárny utca 7. sz. telken alapozáskor a Szárny utcai oldalon a Csaba utcától 15 m-re *bronzkori* (halomsíros kultúrába tartozó) urnasírt találtak. Hitelesítő ásatásra nem volt lehetőség.

XXI. ker. Rákóczi F. utca 313. sz. alatt csatorna ásásakor két *kora bronzkori* urnasírt találtak. A sírok az 1959-ben feltárt Csepel-Budapesti Cementipari Vállalat területén levő kora *bronzkori* temetőhöz tartoznak.

XXI. ker. Csepel-Háros. A Duna-parton az 1959. évi leletmentés folytatásaként rendszeres ásatást végeztünk. 150 m² területen 22 *kora bronzkori* (a harang alakú edények kultúrájába tartozó) gödröt tártunk fel. A gödrök egy részében tüzelési nyomokat figyeltünk meg. Nagyobb mennyiségű díszített és díszítetlen kerámiaanyagot, állatcsontot (2 kutyacsontváz), őrlőkövet és csonttüket gyűjtöttünk össze. A csepel-hárosi 1960—61. évi ásatások alapján megállapítható, hogy a Duna-parti területre kb. 3—400 m hosszúságban nagy kiterjedésű kora *bronzkori* telep terülhetett el. A település formáját, elrendezését még nem tudtuk megfigyelni, mert ahhoz a feltárt terület nagysága egyelőre nem elegendő.

XXI. ker. Damjanich utca 83. sz. alatt pince és meszesgödör ásása közben két hamvasztásos sírra bukkantak. Az urna és borító tálja összetört, az egyfűlű bögre épségben maradt. Ettől a lelőhelytől ÉNy-ra kb. 150—200 m-re a Kökényes utca 10. sz. alatt évekkel ezelőtt szintén pince ásáskor őskori edényeket találtak. A helyszínen már csak egy sávosan díszített *harangedény* töredékét találtuk. A Damjanich utca és Kökényesi utcai sírok a korábban feltárt Hajós utca 2. sz. leletekkel együtt ugyanazon kora *bronzkori* temetőhöz tartoztak.

XXI. ker. A csepel-hárosi Duna-parton víz által kimosott és megbolygatott őskori gödrök nyoma volt megfigyelhető. A helyszínen a XXI. ker. Tanács támogatásával az erősen veszélyeztetett területen kisebb leletmentő ásatást végeztünk. A munkálatok folyamán 12 *kora bronzkori* (a harang alakú edények kultúrájába tartozó) és 2 *kelta* (*La Tène D* korra keltezhető) gödröt tártunk fel. A gödörből nagyobb mennyiségű kerámiát, csontszerszámot és a kora *bronzkor* ezen szakaszából a területen először jelentkező állatcsontanyagot gyűjtöttünk össze.

XXI. ker. Hollandi utca 21. sz. Földmunkák révén őskori cserepek kerültek felszínre. A leletmentés során egy 170×170 cm-es őskori gödröt ástunk ki, É-i részén kisebb félkör alakú kiugrással. A gödörből *kora bronzkori* (harang alakú edények kultúrája) jellegű cserépanyagot és nagyobb mennyiségű állatcsontot mentettünk meg. A gödörben tüzelés nyoma látszott.

Schreiber Rózsa

RÓMAI KOR

I I I. k e r. Az É-felől Békásmegyér—Vöröshadsereg útja—Nánási út—Pók utca—Keled utca—Pomázi út vonalán haladó gázcsőfektetési munkák során megfigyelt lelőhelyek:

Pók utcában a Szentendrei útnál, az utolsó transzformátor oszlop magasságában habarcsos falmaradványok mellett vörös színű falfestmény töredékeket, átfaragott korinthosi oszlopfejet, négyzetes kőalapot, cseréttöredékeket találtunk.

A Pók utca és Szentendrei út keresztezésénél az ÉK-i részen a mai úttest alatt szándékoztak átvezetni a gázcsövet, ezért egy 3×3 m-es blokkot ástak 3 m mélységig. Az átfúrás mellett különböző rétegekből mécsesek, bélyeges sigillata töredékek, áttört bronz övveret, nagyméretű fazék, hatszögletű padlóburkoló téglák, és Hadrianus dupondiusa került elő.

Az úttest közelében 2,50—3 m mélységben 1 m átmérőjű vajat készítették a betongyűrűk számára. Az így kitermelt földet megvizsgálva, ill. a vajatba behatolva megállapíthattam, hogy 3 m szélességben nagyméretű faragatlan kövek, sok kavics, laposan megmunkált kövek habarcs nélkül fekszenek egymás mellett. Az alsó szint 2,50 m volt, 50 cm volt a kövek rétegződése, felső határuk megállapítására nem volt mód. Feltételezhetjük, hogy a római út egy részét találtuk meg, mely ezen a szakaszon az amphitheatrum irányába fordul. (Bud. Tört. I. 370.)

1. kép. Sol-oltárkő
Sol-Altarstein

2. kép. Silvanus-oltárkő
Silvanus-Altarstein

A Szentendrei út másik oldalán Ny. felé sok cserépedény töredék, főleg dörzstál került napvilágra. Az amphitheatrum Ny-i szélének magasságában az árok É-i falában 2 m hosszúságban habarcsos fal mutatkozott. A D-i árokkal, ennek megfelelően egymástól 1 m-re egy-egy falcsont volt látható. A közelben húzódó északi városfal talán valamilyen kapcsolatban állott (befelé ugró bástya?) ezzel a falrészlettel. Az árok mélyén megmunkált mészkő lapon kisméretű kőoszlop feküdt, mellette oltárkő, melyet Sol-nak állított Julius Marcellinus, a leg. II. adiutrix katonája (1. kép). Ugyaninnen mészkőből faragott Attis szobor feje is előkerült. Párja a közeli Krempl-malomnál levő mithraeumból ismert.¹ Vörös és zöld falfestmény töredékek, feliratos edényalj, Resatus-féle fekete tál töredék és sok cseréphulladék került elő még erről a pontról.

Fenti helytől 36 m-re Ny-ra rendszertelenül bedobált kövek halmaza észlelhető az É-i árokkalban. A Kele d u t c a i szakaszon — a vasúti aluljáró fordulójánál — mely már a polgár város Ny-i falán kívül esik —, több helyiségből álló épületre bukkantunk, melyet részben sikerült feltárnunk. Két helyiség alaprajza világos: Az É-i mérete 5×5,50 m, a délié: 4×5,50 m. Mind déli, mind nyugati irányban folytatódik az épület, esetleg észak felé is ki volt építve, de a kérdés tisztázására nem volt lehetőség. A falak között Domitianus éremtől kezdve Traianus sestertius, Gordianus Pius és Trebonianus Gallus közötti időből származó viminatiumi veret (248 után) mellett II. századi emailos korong, terra sigillata tálkák (egyik bélyeges), és házikerámia részben ép darabjai kerültek elő.

¹ Kuzsinszky B.: Bud. Rég. XII (1937) 76—77., 6. kép.

3. kép. Mészköszobor-töredék
Torso

Az épülettől Ny-ra (1,50 m-re az árok D-i falában durva kövekkel határolt) hulladékgyűjtő volt. Ebből a szokásos cseréptöredékek, dörzstál, mécses részei mellett, a Pannóniában ritka típusú ún. kígyószálas üveg-edényke kis töredékét sikerült megmentenünk.

A következő falmaradványokra az jellemző, hogy É—D-i irányban folytatódnak. Mindegyik áthaladt a gázcső árkon, de a munkások átvágták és kidobálták a köveket, még a leletmentés megkezdése előtt. A modern út melletti árok kialakításakor az esetleg továbbhaladó É-i irányú római falakat tönkretették, így jelenleg ezen a részen legfeljebb 1 m-ig követhetjük a falakat. Az előbbi épületrésztől 110 m-re Ny-ra mutatkozott a következő falmaradvány. Már a felszíntől 30 cm-re lehetett észlelni, alatta 10 cm-re pedig a terrazzo padló látszott. Több méteres szakaszokat tárhattunk fel. Egyik helyiség 4×4 m-es részét kiástuk, a Ny-i részen valószínűleg küszöbkő maradványait is megtaláltuk, a falak között stukkó, vörös színű falfestmény töredékek és házikerámia került felszínre. A következő falrészlet innen kb. 31 m-re volt. 2 m hosszú szakaszt bontottunk ki a falból, elágazást nem észleltünk. Néhány edénytöredék került elő innen.

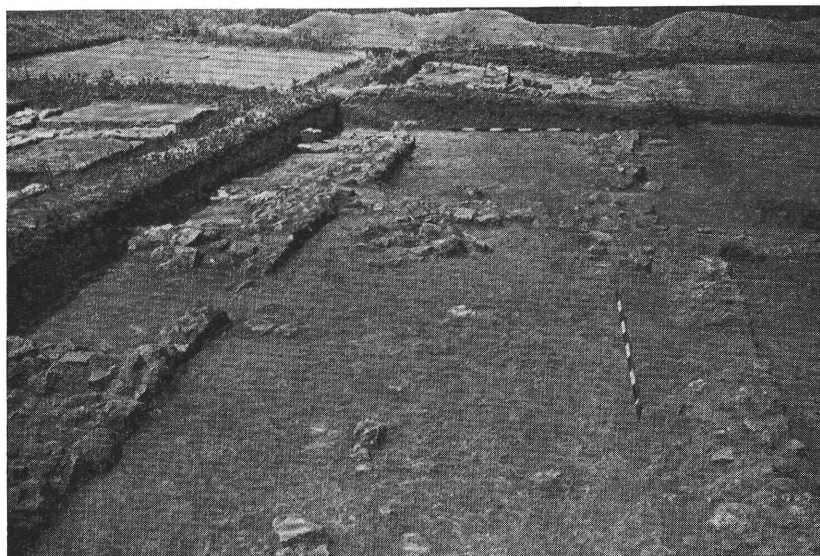
A falrészlet nem messze a munkások fogadalmi oltárkövet találtak, melyet Valeria Cara állított Silvanusnak (2. kép).

16,40 m-re van a következő falmaradvány, mellyel összefüggésben lehetett a tőle 4,60 m-re Ny-ra észlelt falazás. Mindkét falat D-i irányban 5 m-re kiástuk, de elágazást, fordulót nem tapasztaltunk.

A következő fal 6,30 m-re volt, de, hogy összefüggött-e az előbbiekkal, nem volt módunkban megállapítani, bár 2 m-ig követtük D-i irányban a falat. Néhány cserépedény és mécses töredéket találtunk.

4. kép. II. századi római kút
a Basilica területén
(Aquincum, polgárváros)

Römischer Brunnen auf dem
Gebiet der Basilica aus dem
2. Jahrhundert
(Aquincum, Zivilstadt)

5. kép. Az egyik tiszti
lakóépület feltárása
(Albertfalva, tábor)

Freilegung eines
Wohngebäudes
(Alberfalva, Lager)

A következőkben a felszín kissé mélyebb, falmaradványaink ezért szintén mélyebbről kerültek elő, kb. —70 cm-ről. Ez a fal az előbbitől 13—50 m-re van Ny-ra. Az eddigieknél erősebb, szélesebb kivitelben. 2 m-re ástuk ki. Elágazást nem tapasztaltunk, cseréptöredékeket találtunk és néhány kopott érmét.

Utolsónak feltárt fal 38,40 m-re Ny-ra helyezkedik el az előzőektől. Az árok falával majdnem párhuzamosan halad; Ny-DK felé. A falat részben még régebben kiszedték. Kb. 5 m-es szakaszt tártunk fel, de elágazást nem találtunk. Terra sigillata és kis üvegtöredékek kerültek elő.

A munkások fenti helytől Ny-ra mészkőszobor töredéket találtak. Jobbra lépő köpenyes, rövid tunikás, nadrágos férfit ábrázol. Feje és alsó lábszára letörött. Jobb kezét lecsüngő bal karja alá rejti (3. kép).

Sellye Ilona

III. ker. Aquincumi polgárváros területe. *Basilica*. A polgárváros Ny—K-i irányú főútvonala (*D = decumanus*) és az abból É-felé kiágazó *A*-jelzésű útvonal között fekvő épületet részben már Torma Károly feltárta 1884-ben. Az akkori ásások azonban sem az épület egyes periódusait, sem

pedig az épület egyes periódusaihoz kapcsolható belső alaprajzi elrendezést nem tisztázták. Mindkét feladat elvégzését, szakmai szempontok mellett, sürgősen követelte az aquincumi rommező 1961-ben napirendre került műemléki helyreállítása. 1961-ben a Basilica déli felében, valamint az É-i sávban végeztünk perióduskutatást. A kutatás eredményeiről részletesen beszámolunk e kötet 9—54. lapjain. 1962-ben a Basilica É-i felét kutattuk át, ahol a Torma-féle ásatások összefüggő falmaradványokat nem találtak. A terület üres foltként szerepelt a polgárváros alaprajzában. Az újabb ásatásoknak a Basilica É-i részén négy periódust sikerült szétválasztani. Ezek közül a két korábbi periódus a területnek még a Basilica kiépülését megelőző időszakát képviseli. A két későbbi periódus viszont már a Basilica építéstörténetéhez tartozik.

Az *első* periódusban, a későbbi Basilica udvarrésze alatt, kb. 7×5 m-es É—D-irányú beásást találtunk. A beásás É-i szélét az 1961. évi perióduskutatás alkalmával már érintettük. Az N-jelzésű beásást agyaggal kevert kemény zsíros föld töltötte ki. A betöltésből jól iszapolt, világos téglaszínű kora-császárkori korsótöredékek kerültek elő. Ugyancsak az első periódushoz tartozik a beásás ÉNy-i szomszédságában húzódó kemence vagy kohó, amelyből az agyagba rakott lapos kövekből épült füstkivezető csatornát tárhattuk fel.

A *második* periódusban az N-beásás DNy-i része fölé kisebb, habarccspadlójú helyiség épült, a beásástól É-ra pedig, az említett füstkivezető csatorna É-i oldalán, kutat ástak. A 70—80 cm átmérőjű kútgyűrű kőbéleletét részben ráépítették a füstkivezető csatornára. A polgárváros körüli ipartelepek kútjaitól eltekintve a város területén ez eddig a második feltárt római kori kút.² A kutat (4. kép) a polgárváros vízvezeték hálózatának kiépítése előtt ásták (i.sz. II. század eleje).

A Basilica építésekor (*harmadik* periódus) a kutat kövekkel betöltötték. Föléje 9 m széles és legalább két helyiséges épületet emeltek, amely É-felé a jelenlegi Keled utca szintje alá húzódik. A kőépület K-i zárófala részben a felhagyott kútra épült. Az épület DK-i sarokrészében 3×2 m nagyságú négyszögű talapzat állott. Az épület D felé keskeny sikátorra nyílt, melyet délről három agyagpadlós helyiség szegélyezett. Az utóbbiak déli oldalához nagyobb udvartér csatlakozott, kőlapos járósínnel. Az udvart délről közel 3 m széles folyosóval elválasztott helyiség-csoport határolta. Talán nem véletlen, hogy az említett folyosó hossz tengelye a kút körül feltárt kőépület középvonalával esik nagyjából egybe. A folyosó Ny-i oldalán, egészen az A-utca vonaláig, egytraktusos helyiségsor húzódik. Ennek déli szobáját már Torma feltárta. A folyosó K-i oldalán terrazzo-padlós helyiségek sorakoznak. É-ről a második helyiség padlózatáról Hadrianus éremmel keltezett kisebb zárt lelet került napvilárra. A terrazzós helyiség mögött K felé agyagpadlós helyiségsorok következnek. K-i zárófaluk a kőszarkofágokkal szegélyezett modern út Ny-i részüje alatt húzódik.

A *negyedik* periódusban az udvar szintjét 25—30 cm-rel megemelték és nagyobb kőlapokkal burkolták. A déli helyiségsorokat lebontották, területüket elplanírozták. Fölöttük az udvarra nyíló nagyobb téregységeket képeztek ki. Ekkor épült a régi alapokra a Basilica É—D-i fő tengelyében húzódó vastag fal, amely — mint kitűnt — az udvar felé gazdagon tagolt pillértalappal zárul. A kőlapos udvart K felől agyagpadlós helyiségsor kísérte. É felé, legalábbis a Keled utca vonaláig, az udvar nyitott volt. A korábbi épületeket lebontották. A kút helyén állott épület K-i szárnyára $3,3 \times 2,1$ m nagyságú négyszögű kőbázis épült. A bázis D-i oldalán nagyobb kőlapokkal burkolt felület maradt meg. A bázis körül, a Keled utca irányából (ahol a jelenlegi úttest alatt késő római középület húzódik), kőfalas csatornák vezették le a szennyvizet az A-utca csatornájába.

T a b e r n a a C - u t c á b a n . A polgárváros D-i főkapujától É felé haladó C-útvonal Ny-i oldalát szegélyező boltsort már Kuzsinszky Bálint feltárta.³ A déli bolthelyiségekben Nagy Lajos végzett a harmincas években hitelesítő ásatást. A délről számított 3. bolthelyiség padlója alól ez alkalommal került elő a Traianus-Hadrianus-kori sigillaták zárt leletegyüttese, amit Juhász Györgyi publikált.⁴ A feltárt bolthelyiségekről, a polgárváros kisméretű összesítő alaprajzán kívül, minden dokumentációs anyag hiányzik. A Szentendrei út alá húzódó boltsornak a C-utcára néző helyiségeit pedig majdnem teljesen eltakarja a múzeum kerítésének belső részüje. Az adott helyzetben a műemléki helyreállítást megelőző adatgyűjtés megkívánja, hogy legalább az egyik bolthelyiséget ismét feltárjuk. A választás az aránylag kevés földmozgatást igénylő délről számított 3. bolthelyiségre esett.

A tabernában három padlószintet találtunk. A legfelső habarccspadló erősen átégett és vastag épület-törmelék takarta. A habarccspadló 45—50 cm vastag feltöltésen feküdt, amelynek alján terrazzo-padló húzódott. A feltöltésből előkerült apró leletanyagból a lezouxi és rheinzaberni sigillaták, valamint egy raeliai serleg töredékei érdemelnek említést. A legfelső habarccspadló, az apró leletek tanúsága szerint, a II. sz. utolsó évtizedeiben készült. Az említett terrazzo-padló valószínűleg Hadrianus-kori. Az utóbbi keltezés mellett szól, hogy a terrazzo-padló alatt még egy habarccspadlót találtunk, melynek feltöltéséből erősen átégett Traianus-érem került elő. A legalsó padlószinthez különben a jelenlegi taberna alaprajzi elrendezésétől eltérő kőfalak tartoznak.

Nagy Tibor

² Bud. Rég. XIV (1945) 457—458., 5. kép.

³ Bud. Rég. VI (1899) 23—25.

⁴ Arch. Ért. 49 (1936) 33—48.

II ker. Szentendrei út 91. sz. kertjében 1961. ápr. 17-én árokásáskor egy K—Ny-i irányú római kori falat találtak. Leletmentés során 3,65 m hosszúságban tártuk fel, de kiszedett nyoma tovább folytatódott Ny felé.

III. ker. Meggyfa utca. 1961. aug. 21-től nov. 30-ig a Fővárosi Tanács támogatásával folytattuk az előző években talált mozaikpadlós épületrész feltárását. Nagyrészt tisztáztuk az I. sz. épület alaprajzát és 3 építési periódusát. A keleti szárnyon, egy újabb helyiség feltárásával megkaptuk a keleti zárófalat. Ettől ÉK-re újabb fűtőcsatorna, terrazó-padlós helyiség mutatkozik. A nyugati szárnyon újabb fűtőcsatorna és terrazó-padló maradványokat találtunk. Az épület szélénél egy É-ÉNy felé lejtő, kifalazott és kőlapokkal fedett csatorna húzódik, közvetlenül mellette pedig egy 1 helyiségből álló, kis, négyzetes építményt ástunk ki. Helyenként padlószintje és vakolata is megvan. Tovább Ny-ra egy É-ÉNy—D-DK irányú, elágazás nélküli fal húzódik. Valószínűleg kerítés volt. Vele párhuzamosan egy újabb tegulás fenekű, kőlapokkal fedett csatornát találtunk, mellette egy gyengébben alapozott, sóderos úttest húzódik. A tervezett romkert ÉNy szélén, egy K—Ny irányú fal tövében igen sok falfestmény és stukkó-párkány töredéket találtunk.

Az ásás során két, nagy kötömbökből, egy kőlapokból és három tegulából összeállított, bolygatott sírt tártunk fel. A leletanyag ezenkívül nagy mennyiségű II—III. századi kerámia és üvegedény töredék volt.

Wellner István

III. ker. A Szél utca 33. számú ház kertjében római kori falmaradványra és terrazó-padlóra találtak. A fal É—D-i irányban húzódott. Valószínűleg lakóház maradványai a canabae területén.

Parragi Györgyi

III. ker. Berend utca és Veder utca sarkán 1960. február-március folyamán lakóház építésénél apszisos záródású, terrazó-padlós épület maradványa került elő. Hossza kb. 8 m, szélessége kb. 5,5 m. Egyetlen helyiségből állott; lehetséges, hogy ókeresztény kápolna volt. Bejárata az északi fal nyugati végénél feküdt. Az apszis DK felé néz, padlószintje 9 cm-rel magasabb, mint a hajóé.

A telek Veder utcai oldalán egy tegulából összerakott sír került elő. A nyújtott váz mellett terra sigillata tálkában ezüstözött fibula volt.

Az apszisos építménytől nyugatra egy hordóbéléses római kori kutat találtunk. A hordó 23 db dongából volt összeállítva, csak alsó negyede maradt meg, ameddig a víz ért.

III. ker. Berend utcában a 2/VI. épület alapozásánál 2,90×2,90 m belvilágú római kori építmény került felszínre. A rendkívül erős fal 1,10 m vastag, és cölöpökre van alapozva. Valószínűleg őrtorony volt. Közeliében egy ÉNy—DK irányú, többszörösen megújított római kori úttest húzódik.

III. ker. Óbudai Gázgyár területén 1960. márc. 8—9-én földmunkáknál 2 római kori sír, és tőlük függetlenül egy cserépkorsó és két üveg balsamárium került elő. Az első sír tegulából volt összeállítva. A nyújtott váz kezén 2, rézdrótból készült gyűrű, mellette egy Septimius Severus érem volt. A második sír bolygatott, egy kisbronz melléklettel.

III. ker. Miklós tér déli részén 1960. máj. 11-én gázcsőfektetésnél egy kb. K—Ny-i irányú római fal került elő, É-i elágazással. Mellette kevés kerámia és falfestmény töredék volt.

Wellner István

XI. ker. Albertfalva.

Canabae. Az Öntödei Formázó Anyagok Gyára (korábban: Homokelőkészítő V.) területén az építkezést megelőző régészeti feltárást 1961-ben is folytattuk a tábortól É-ra haladó limes út Ny-i oldalán.⁵ Az átkutatott terület az 1960-ban feltárt területsáv K-i szomszédságában húzódik, a gyár osztályozó tornyától D-re. A jelenlegi felszín alatt átlagosan —45—50 cm mélységben erősen lepusztult II. századi kőépület maradványait találtuk. A kőépület D-i része késő Flavius kori beásás elplanírozott betöltésére épült. A beásás aljáról Domitianus kori sigillata tál (Drag. 37-es forma) és finoman iszapolt, vékony falú sárgás színű edény oldaltöredékeit szedtük fel. A kőépület DNY-i szomszédságában kutat találtunk. Alján nagyszemű Dunakavicsból álló réteg húzódott —5 m szinten. A kút betöltéséből jó fenntartású vasbárd (*securis*), fenekéről pedig fényezett szürke tál darabjai kerültek elő. A kutat a II. században ásták. A kúthoz K-felől széles lapos teknő csatlakozott, amely egyúttal vízelvezetésre is szolgált. Betöltéséből sok edénytöredék, állatcsont (közük egy teljes kutyacsontváz) jött elő.

⁵ Nagy T.: Bud. Rég. XIX (1959) 251. — Arch. Ért. 88 (1961) 287—288.

A kőépület K-i szomszédságában lekerekített sarkú négyszögű pince feküdt. Elplanírozása a II. század utolsó harmadára tehető. Betöltése igen gazdag volt kerámia-leletekben. Keletebbre, közel a limes-úthoz, lapos csatornaszerű árkot találtunk. Futása nagyjából É—D irányú volt. Betöltéséből igen sok fémsalak került elő. Az árkot a limes-út felé néző oldalon raktárvermek és műhelyek sora kísérte.

Tábor. A praetorium déli szomszédságában 17×20 m²-nyi felületen végeztünk kutatást 1962-ben. A parancsnoki épület déli oldalát, akárcsak az északit, a *via principalis*ből kiágazó 5 m széles kavicsos út szegélyezi. Az út déli oldalán nagyobb lakóépület maradványaira találtunk. A kőtárborhoz tartozó épület a kijelölt felülettől K-re és Ny-ra is folytatódik. Homlokzata K-en a *via principalis*ra nézett. A praetorium felé alacsony mellvédfallal zárult. Mögötte hosszú, folyosószerű traktus helyezkedett el, amelyből kisebb, négyszögű helyiségek nyíltak (5. kép). Az épület Ny-i szárnyán (első ízben Albertfalván) nagyon jó fenntartású hypocaustum-berendezést találtunk. Az épület teljes feltárását, a rendelkezésünkre álló rövid idő miatt nem végezhetjük el. Az eddigi adatok szerint a kőépületet a II. század elejétől a III. századig használták. Az épületen belül eddig három periódus választható szét.

Nagy Tibor

XII. ker. Kiss János altábornagy utca 31—33. sz. alatti iskola udvarán 1961. októberben, árokásás közben a tornateremtől Ny-ra 3 m-re a mai felszín alatt 4,50 m-re, ÉNy—DK irányítású szarkofágot találtak. Eredetileg a római kori szint alá 1 m-re ásták be a kőkoporsót, a többi — 3,50 m — földréteg későbbi feltöltés.

Felirat vagy fafaragás nem volt a szarkofágon, mindkét hosszanti oldallapja kettétörött; két bolygatott csontváz egyes csontjait találtuk benne. Mellékletek: faládika bronz veretei közül a záró-nyitó rész, a két oldallap körkörös díszítésű töredékei, amelyeknél a farészek is megmaradtak; állatfejes fogantyú (a szarkofágon kívül találtuk), bronz kulcsgyűrű.

Továbbá egylángú bélyeges mécses, téglalap alakú bronz dörzskészség, kisméretű rovátkolt bronzgyűrű, vékony falú, finom kidolgozású, rárakott körsorokkal díszített agyagedény, kulacs formájú üveg és egy hasonló töredékei, meghatározhatatlan késői bronzérem. Ezenkívül nagy mennyiségben kis, fekete színű, középen tagolt üveggyöngy volt szétszórva a földben.

Figyelemre méltó, hogy erről a területről római leletet eddig nem ismertünk.

Sellye Ilona

NÉPVÁNDORLÁS KOR

XI. ker. Fehérvári út 149—155. Iskolaépület alapozása közben csontvázas sírok kerültek felszínre. Leletmentésünk során 12 részben bolygatott csontvázas, *kora avarkori* (VII. század eleje) sírt tártunk fel.

Schreiber Rózsa

XX. ker. Klauzál utca 42. Csatornázás közben egy avarkori sír került felszínre, melynek leletei egy íj csont borítólemezei, vaskés töredéke és feltehetően fa-vederhez tartozó bronzpántok töredékei.

G. Csánk Veronika

KÖZÉPKOR

I. ker. Dárda utca. 1958-ban a csőfektetési munkálatokkal kapcsolatban az utca nyugati felében a mai útburkolat alatt korábbi nagyköves útszint nyomai kerültek elő. 1961-ben, az utca kövezetének helyreállításakor sor került az utca keleti (Országház utca felőli) részének megvizsgálására is. Az útburkolat folytatása itt is előkerült (6. kép) és a nyugati oldalhoz hasonlóan itt is átvágták a közepét a csőfektetések alkalmával. Az utca szintje ezen az oldalon magasabban volt, mint a másik végén, tehát a mai burkolathoz képest erősen lejtett az Űri utca felé. A köveken jól látszottak a kerekektől vágott nyomok. Az utca korát az Űri utca 41. sz. ház Dárda utcai homlokzatában levő, elfalazott török kori ajtó határozta meg. A kövezet ugyanis az ajtókeret lábuzatánál magasabban húzódik, így annál csak későbbi lehet (7. kép). A kövezés módja megegyezik a Fortuna közben talált, s szintén kb. a XVIII. századra datálható útszint szerkezetével.

Nagy Emese

I. ker. Hess András tér 3. Az épület 1962. évi helyreállítása során az emelet Fortuna utcára tekintő sarokhelyiségében középkori ablaknyílás kőkeretének északi oldalát tártuk fel. Mellette azonosan elhelyezett függőleges kősor vált láthatóvá. Ez utóbbi — a korábban Dragonits Tamás építész által feltárt

6. kép. Középkori útburkolat
(Dárda utca)
Mittelalterliches Pflaster
(Dárda Gasse)

7. kép. Középkori útburkolat (Dárda utca)
Mittelalterliches Pflaster (Dárda Gasse)

—, kora gótikus nyíláskeret déli szélének belső oldala, a mellette előkerült káva pedig az épebb állapotban előkerült gótikus ablak déli „szomszédjának” maradványa.

Tehát az épület Fortuna utcára tekintő homlokzatának emeletén a két azonos formájú és méretű szorosan egymás mellé épített ablak kapcsolt nyílássort képezett, mint ezt már korábban feltételeztük az 1959-ben feltárt ablakmaradvány déli kávján jóval túlfutó könyöklőpárkány alapján.

Lócsy Erzsébet

I. ker. Országház utca 5. A déli és keleti udvari homlokzaton a vakolat alatt újkori tégláívek nyomai mutatkoztak. Az udvarban középkori részlet nem került elő.

Nagy Emese

I. ker. Országház utca 24. sz. 1961-ben kisebb építéstörténeti kutatást végeztünk az Országház utca 24. sz. házon.⁶ Vizsgálatunk során azonban figyelemmel kellett lennünk az épület magas színvonalú copf architektúrájának épségben tartására, így a lényeges főhomlokzati kutatást mellőznünk kellett.

A homlokzaton húzott keskeny kutatósvok nem szolgáltatott adatokat a középkori homlokzatra vonatkozóan, mert a copf homlokzat kialakításakor az eredeti középkori falsík elé falpillérek, párkányokat, rizalitot építettek — és ezeknek elbontására lett volna szükségünk ahhoz, hogy a középkori homlokzat rendszerét megismerhessük. Csupán arra nyílt lehetőségünk, hogy feltárjuk az épület mindkét végén a középkori sarokarmírozást.

Az épületet a kapualj északi falán fennmaradt lóhere-íves ülőfülke sora a XIV. századra datálja.

Már a kutatás megkezdése előtt látható volt a szomszédos (26. sz.) ház udvara felől épületünk középkori É—D-i irányú határfala, melynek északnyugati sarokarmírozása a 26. sz. egyemeletes ház tetőgerincének magasságát is meghaladja (8. kép). Az északi szárny udvari homlokzatán a vakolat eltávolítása után kitűnt, hogy az északi sarokarmírozásnak megfelelő köszegély itt is fennmaradt és egészen a tető vonaláig nyomom követhető⁷ (9a—b kép). A két oldali sarokarmírozást összekötő É—D-i irányú falat a padlástérben elbontották ugyan, de 15—20 cm-es magasságban fennmaradt csonkja végigfut a mai padlásszint felett (10. kép).

Ugyancsak a padlástérben, az épület északi határfalában három keskeny lőrészű ablakot, illetve maradványait tártuk fel. Közülük a keleti — a főhomlokzat felé eső — megközelítőleg ép, a másik kettőt újkori építményekkel megrongálták. A nyílások belső szélessége 62 cm, — a külső 16 cm. Átlagos magasságuk — könyöklő és szemöldökkő nélkül — 120 cm (11a—b kép). Az újabb korban elfalazott ablakok kibontása után megállapíthattuk, hogy ezeket részben már a középkorban elfalazták. Az elfalazásból ugyanis jellegzetesen középkori téglák kerültek elő. A részbeni elfalazást úgy végezték, hogy a könyöklők eredeti magasságát 60—66 cm-rel megemelték, így magasabban fekvő, kisebb méretű nyílásokat nyertek, rézsús könyöklővel. Ennek a részbeni elfalazásnak a magyarázatát abban kell keresnünk, hogy épületünk mellett a XIV. század végén, vagy a XV. század elején felépült a szomszédos (26. sz.) ház, illetve annak emelete — és az itteni nyílások alsó részét azért kellett elfalazni, hogy azok ne a szomszédos ház padlasterébe nyílnak —, mint ahogy most, az eredeti könyöklőig végzett teljes kibontásuk után oda nyílnak.

A 2. és 3. ablak közötti falszakaszon, a mai padlásszinttől 4,80 m-re erősen kopott, töredezett, de eredetileg kétségkívül faragott kő áll ki a középkori falból. Ez minden bizonnyal gerendatartó konzol csonkja, vagyis az eredeti emeletosztás emléke. A többi, feltételezhető konzol nyomára nem akadhattunk, mert a fal ebben a magasságban több helyütt terjedelmes újkori beépítést mutat.

A fentiekből világosan kitűnik az, hogy a ház északi szárnya a középkori kéteemeletes beépítés emlékét őrizte meg — és az általunk a padlástérben feltárt lőrés-ablakok a középkori lakóház második emeletének észak felé tekintő nyílásai.

Az északi szárny középkori kőhevederes pincéje alatt sziklára alapozott falú mélypince helyezkedik el. A déli szárny alatti pince falait is sziklára építették, az eredeti középkori fal közvetlenül csak a szint felett mutatkozik, egyébként mind a falak, mind a téglaboltöves boltozat újkori építmény. Alatta mélypince nincsen. A pincék létesítésénél az északi és a déli szárny között mutatkozó eltérés magyarázatául minden valószínűség szerint a sziklafelszín helyzete szolgálhat.⁸

Lócsy Erzsébet

I. ker. Táncsics Mihály utca 21—23. sz. épületben műemléki kutatást végeztünk 1961-ben.

A mai házak határai nem azonosak a középkori telekhatárokkal: a Haliy-térkép jelölései szerint a mai telken 3 és fél középkori ház állott. A homlokzat előtti kutatások a több ízben átalakított épületeken az ala-

⁶ Leírása: Budapest Műemlékei. I. Budapest. 1955. 411. irodalommal.

⁷ Az udvari homlokzaton feltárt sarokarmírozás tövében kutatóárkot nyitottunk, hogy megkeressük a kvádorsor, illetve a fal alapozását. A mai szint alatt 35—40 cm-re jelentkezett a kősor utolsó tagja, alatta épülettörmelékcs betöltés, majd a mai szint alatt 70 cm-re égésnyomokkal színezett tört-köves, kavicsos szint, majd ez alatt 50 cm-re szikla. A szikla és a kövezés közötti feltöltés leletanyagot nem tartalmazott. — Ezzel a XIV. századihoz viszonyítva lényegesen mélyebben fekvő szinttel kapcsolatban arra gondolhatunk, hogy ez a XIV. századi építkezést megelőző épület udvarszintje volt — erre mutatna a sarokarmírozás alatt talált épülettörmelék —, vagy pedig út maradványa. Ebben az esetben azt kell feltételeznünk, hogy az épület-törmelékcs anyag esetleg távolabb állott épület elplanírozásából származna, vagyis ennek a területnek szándékos feltöltését jelentené. — A szintviszonyok ezen a helyen (az Országház utca középső és déli szakasza) lényegesen módosultak a középkor óta. Ugyanis a mai utcavonal kialakulásának, illetve beépülésének idején (XIV. század 2. fele — XV. század eleje) a járószint magasabban helyezkedett el, mint ma. Erre következtethetünk a 22. sz. ház zárt erkélyét tartó pillérek lábuzatának helyzetéből.

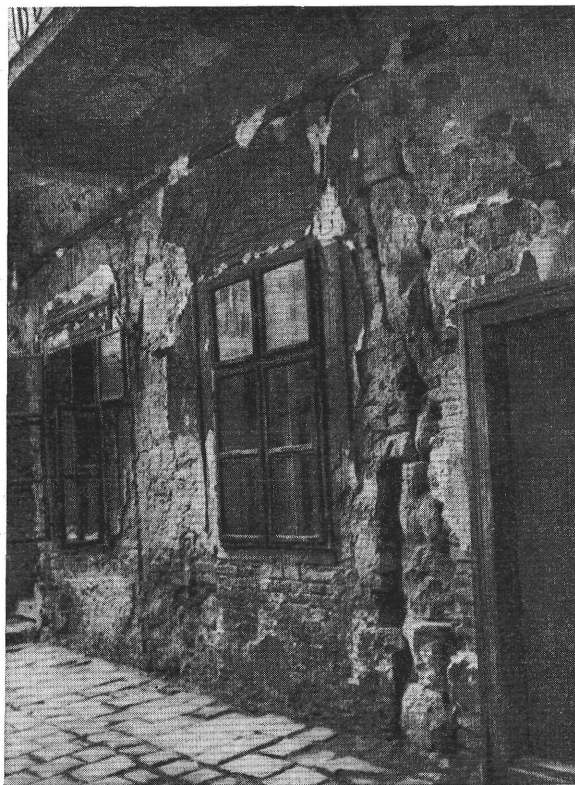
⁸ Horusitzky H.: Budapest Duna-jobbparti részének hidrogeológiája, XI. melléklet. Ezen a szelvényrajzon jól megfigyelhető, hogy az az édesvízi mészkőlepleny, mely a Várhegy geológiai felszínét alkotja a Szentháromság tértől nagyjából az Országház utca 22. sz-ig egységes platót képez és a 24. sz. északi fele, valamint a 26. sz. ház helyén a szikla meredeken esik.

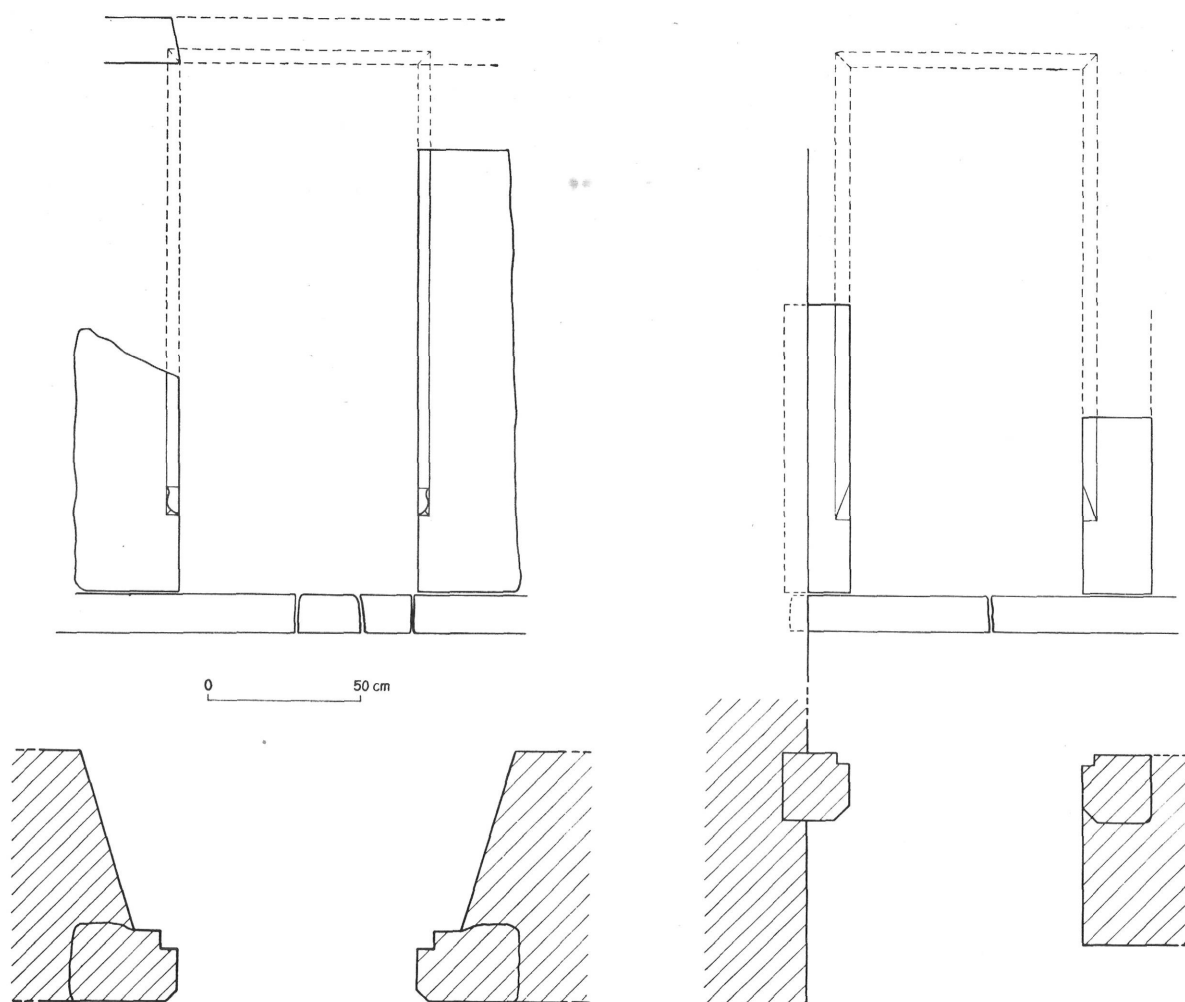
8. kép. A középkori lakóház északi zárófala az északnyugati sarokarmfrozással a szomszédos (26. sz.) ház udvara felől

Der nördliche Wand des mittelalterlichen Wohnhauses mit Eckarmierung

9a—b. kép. Az épület udvari homlokzatán a földszinten és emeleten feltárt sarokarmfrozás
Die Eckarmierung, gefunden an der Hoffassade des Hauses (Erdgeschoss und erster Stock)

14. kép. Az in situ ajtókeretek felmérési rajza
 Vermessungszeichnung der Türeintrahmen

A Tóth Árpád sétány 24. és 25. szám határán az árok Ny-i falában fal mutatkozott. Az árok K-i falában K—Ny-i irányú fal látható, melynek tégladongaboltzata vállmagasságig megvan. A falon vakolás (?) nyomok. A boltozat a fal mindkét oldalán megvan. A déli oldalán 2,5 m hosszú szakaszon É—D-i irányú fal csatlakozik hozzá. A boltozat nagyobb méretű középkori téglából készült. A feltöltési rétegből egy grafikus profilozású, XIV. század második felére datálható nyíláskeret töredék került elő.

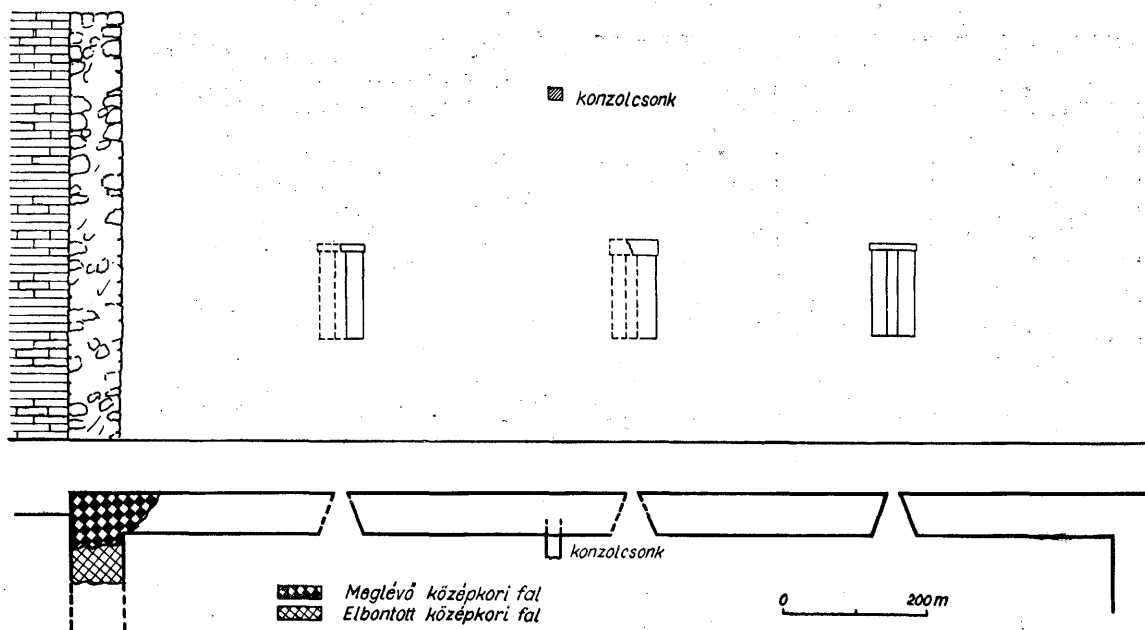
Tóth Árpád sétány 26. szám. A jelenlegi szint alatt induló, 80 cm széles K—Ny-i irányú kőfal mutatkozott az árokban.

Tóth Árpád sétány 27. szám. Az előző árokban feltárt középkori lakóház K-i falánál húzódtott az árok.

A Nőgyelet utcai bekötőcsatornánál a K—Ny-i irányú metszetben az É-i oldalon az árok irányától D-felé eltérő kb. 2 m-es falszakasz mutatkozott. Valószínűleg a Haüy-féle térképen látható, a mai bástyafalig kifutó fallal azonosítható.

Tóth Árpád sétány 28., 29. és 30. számú házak előtti metszetben KNy-i és É—D-i irányú középkori falakat találtunk, 6 és 8 m hosszú szakaszon.

Tóth Árpád sétány 31. szám előtti árokszakaszban az árok Ny-i falában 5 m hosszúságban kőfalat észleltünk.

11b. kép. Az épület középkori északi zárófalában feltárt lőrés-ablakok (Horler Ferenc felmérése 1961)
Schießscharte-Fenster, entdeckt am nördlichen Wand des mittelalterlichen Gebäudes (Vermessung von Ferenc Horler, 1961)

pítmény téglafala mögött is folytatódó külső vakolás, továbbá a helyiség nyugati zárófala elé húzott téglaköpeny. A helyiség É-i válaszfalába került a lépcsőházba vezető ajtó. Ez az ajtó is eredeti helyén maradt meg. Profilozása: egyszerű élszedés. Az élszedéses oldal befelé van fordítva, ami arra mutat, hogy a megfaragott ajtókeretet másodlagosan használták fel (14. kép). Ez a tény is a lépcső későbbi építését igazolja.

A lépcső egy nagyobb középkori helyiségből nyílik; ez a helyiség azonban csak részben került feltárássra. A helyiség Ny-i falán belül vörös festésű terrazzo borítás van, ami a vári lakóházaknál eddig nem fordult elő.

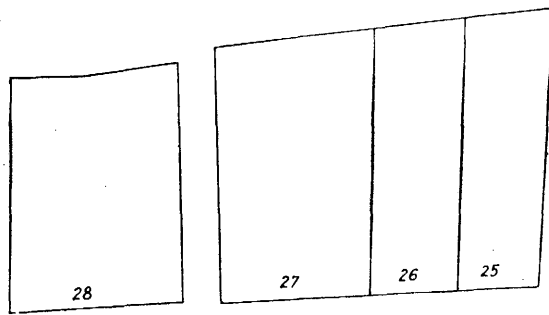
A Ny-i falon befelé szűkülő ablaknyílás is mutatkozott.⁹ Az ablakbélleten zöld és fekete festés-nyomokat találtunk. Az ablakot a várfal zárja el. A nyílás elhelyezkedése arra mutat, hogy a jelenlegi bástyafal később épült fel. Miután korábbi bástyafal az épület előtt nem húzódnak, feltételezhetjük, hogy az épület a középkori bástyarendszer része volt. Ezt igazolják a XVI–XVII. századból fennmaradt metszetek is, melyek ezen a területen külsőtámpilléres házakat mutatnak a bástyarendszerben (15. kép). Egyes házak kiülését és védelmi rendszerbe való bekapcsolódását az 1687-es Rabatta-féle térkép mutatja, amely a Tóth Árpád sétány 23. és 30. között több ilyen telket ábrázol (16. kép). Az épület lebontására a leletanyag alapján a XVII. században, vagy a XVIII. század elején került sor. Budát a XVIII. században ábrázoló térképeken¹⁰ már a mainak megfelelő bástyarendszert találunk, ami ugyancsak azt a tényt támasztja alá, hogy a területet a XVIII. században planírozták és az új homlokzatok kialakításánál a középkortól eltértek.

A sétányon feltárt középkori házhoz tartozó falrészletek a jelenlegi romos épület alá húzódtak, ami az épülettel vagy annak egy részletével való összetartozását feltételezi. A Haüy-térkép szerint a középkori telek az Úri utcáig nyúlik, számozása csak az Úri utcai oldala felől van. Ezek szerint a területen egy összetartozó középkori objektum állhatott, melynek szintkülönbségei csak úgy oldhatók meg, ha az Úri utca felőli földszint alatt a Tóth Árpád sétány alatti rész egy szinttel mélyebben van. A feltárt épületből változatos leletanyag került elő: XIII. századi házi kerámia, XIII. századi ausztriai fazekak, XIV. századi festett fehér edények, XV–XVI. századi mázas edények, lositzi és XV. századi egyéb díszkerámia, XVI–XVII. századi török és kínai porcelán (17., 19. kép), továbbá egy feliratos vakolt kötöredék (18. kép).

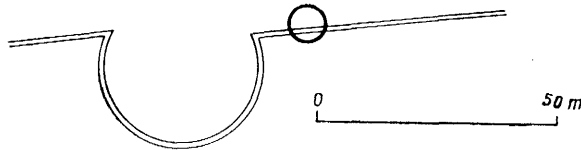
Azonos leletanyag került elő és számos középkori épület zárófalát, illetve válaszfalát észlelhetjük az újabb földmunkáknál is. Az 1962. IV–V.-ig folyó munkánál a vízcsőárokban a Dísz tértől kiindulva a Tóth Árpád sétány 2. és 3. számú épület határán K–Ny-i irányú 60 cm széles falat vágta át. A fal felszíne 30 cm-

⁹ A leletmentési munkát ezen időben Gerő Győző irányította. L. jelentését ugyanebben a kötetben.

¹⁰ OL. Htt. Clem. Pol. 1784. 114:4.

Tóth Árpád sétány

12. kép. Tóth Árpád sétány. Helyszínrajz az előkerült középkori falrészletek feltüntetésével

Tóth Árpád-Promenade. Situationsplan mit der darstellung der zum Vorschein gekommenen mittelalterlichen Mauerteile

rel van a mai szint alatt. 150 cm mélységig töredékes barna földréteget kaptunk. A réteg folytatódik a 4—5. számú épület határán. Az árok Ny-i metszetében 2 m-es szakaszon földbe rakott falrészlet látható.

A Tóth Árpád sétány 6. szám É-i határán az árokban 60 cm széles K—Ny-i irányú kőfal mutatkozott. A fal teteje a mai szint alatt 20 cm-rel volt. A fal É-i oldalán fehérre meszelt vakolás látható. A faltól délre az árok fenekéig nyúló égett réteget észleltünk. A leletanyagban XIV. századi ausztriai grafitos edény töredék volt.

Az árok Ny-i metszetében É—D-i irányú kőfal húzódott. A faltól északra sűrű épülettöredékes réteg.

A Tóth Árpád sétány 7. számnál élszedett nyíláskeret töredékei kerültek elő a feltöltési rétegből.

A Tóth Árpád sétány 7. és 8. szám határán É—D-i irányú kőfal húzódik a 8. szám homlokzatának középtengelyében. Az árok alján (150 cm mélységben) pincét vagy aknát lezáró kőlap volt. A kőlap közepén lyuk, amelyen keresztül nagyobb mélységet (kb. 4 m) lehetett érzékelni. A kőlap felett bontási, törmelékes réteg volt.

A Tóth Árpád sétány 10. számú ház homlokzatának közepe táján és a 11. számú ház előtti árokszakas Ny-i metszetében 2, illetve 3 m hosszúságban É—D-i irányú kőfal észlelhető. A faltól D-re épülettörmelék.

A Tóth Árpád sétány 12. számú ház előtt sűrű épülettörmelékes réteg. A réteg a 11. számú ház felé elvékonyodik, de 150 cm mélységben sem fejeződött be. A kitermelt földben egy végén legömbölyített kőkonzol volt. A rétegből középkori falazótégla, 1686-os vas ágyugolyó, török és kínai porcelán kerültek elő.

A Tóth Árpád sétány 14. szám előtt az árok Ny-i felében É—D-i irányú falrészlet húzódott. A fal körül sűrű épülettöredékes feltöltés. A 15. számú házzal határos területen — valószínűleg az É—D-i irányú falhoz tartozó, K—Ny-i irányú fal van.

A 15. számú épület előtt az árok K-i falában 3 méteres szakaszon kőfal mutatkozott.

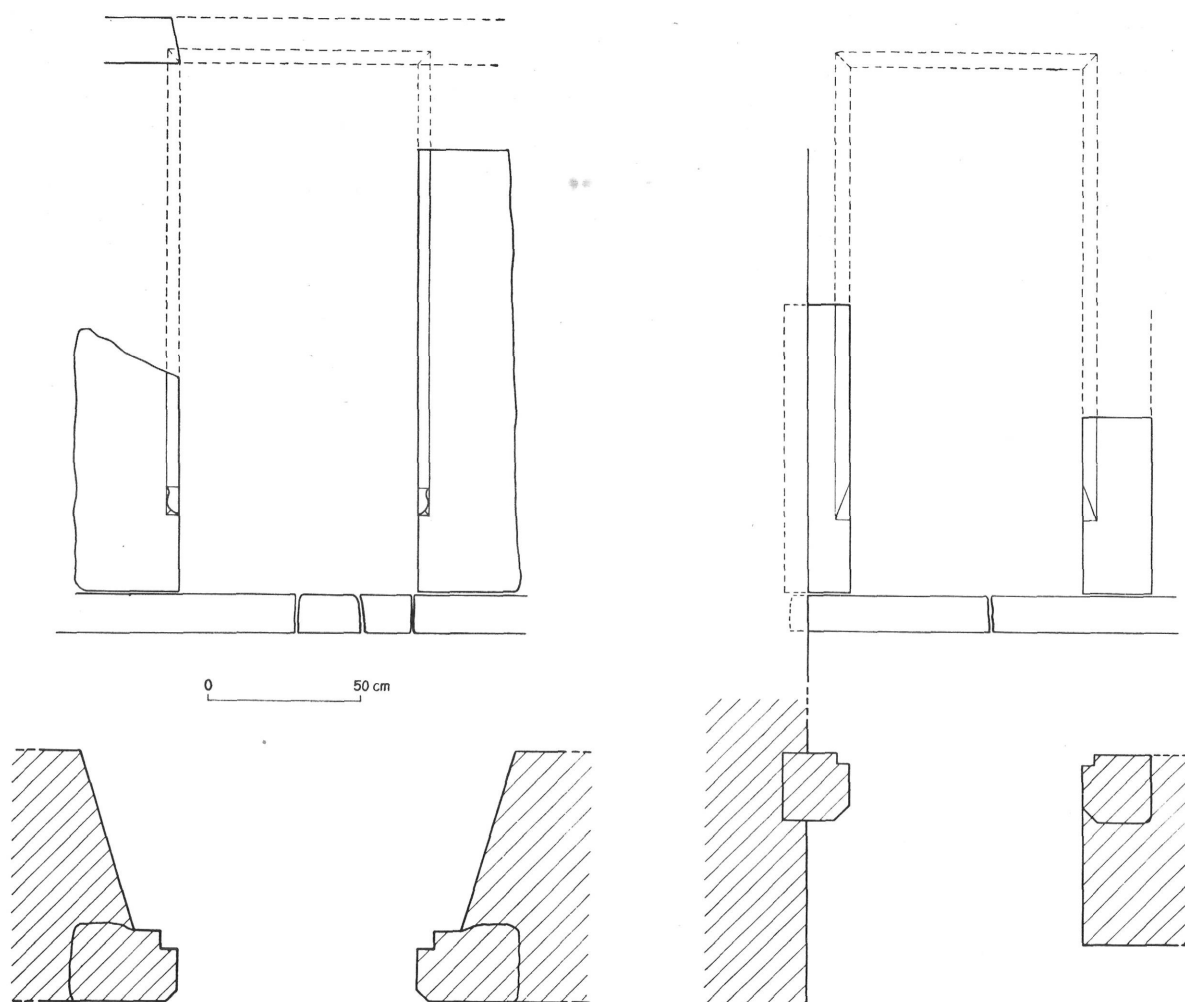
A 16. számú épület előtti árokrendszerben a Ny-i árokfalban, a mai szint alatt 60 cm mélységben kezdődő É—D-i irányú kőfal mutatkozik.

A 18. szám déli határán 3 m hosszúságban az árok K-i falában kőfal látszik.

A 19. számú épület előtt sűrű középkori épület törmelék mutatkozik a feltöltési rétegben.

A Tóth Árpád sétány 21. előtt a K-i árokfalban falrészlet került elő.

14. kép. Az in situ ajtókeretek felmérési rajza
 Vermessungszeichnung der Türeintrahmen

A Tóth Árpád sétány 24. és 25. szám határán az árok Ny-i falában fal mutatkozott. Az árok K-i falában K—Ny-i irányú fal látható, melynek tégladongaboltzata vállmagasságig megvan. A falon vakolás (?) nyomok. A boltozat a fal mindkét oldalán megvan. A déli oldalán 2,5 m hosszú szakaszon É—D-i irányú fal csatlakozik hozzá. A boltozat nagyobb méretű középkori téglából készült. A feltöltési rétegből egy grafikus profilozású, XIV. század második felére datálható nyílászokeret töredék került elő.

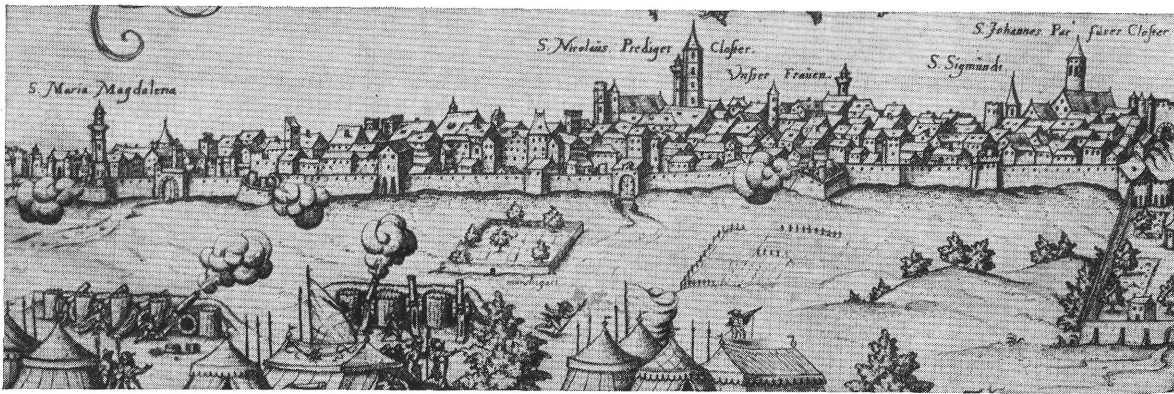
Tóth Árpád sétány 26. szám. A jelenlegi szint alatt induló, 80 cm széles K—Ny-i irányú kőfal mutatkozott az árokban.

Tóth Árpád sétány 27. szám. Az előző árokban feltárt középkori lakóház K-i falánál húzódtott az árok.

A Nőegylet utcai bekötőcsatornánál a K—Ny-i irányú metszetben az É-i oldalon az árok irányától D-felé eltérő kb. 2 m-es falszakasz mutatkozott. Valószínűleg a Haüy-féle térképen látható, a mai bástyafalig kifutó fallal azonosítható.

Tóth Árpád sétány 28., 29. és 30. számú házak előtti metszetben KNy-i és É—D-i irányú középkori falakat találtunk, 6 és 8 m hosszú szakaszon.

Tóth Árpád sétány 31. szám előtti árokszakaszban az árok Ny-i falában 5 m hosszúságban kőfalat észleltünk.

15. kép. Johann Sibmacher metszete 1611-ből. Buda oder Ofen die Hauptstadt in Ungarn
Johann Sibmacher. Stich: Buda oder Ofen die Hauptstadt in Ungarn (1611)

Tóth Árpád sétány 36. szám É-i végénél 3 m hosszúságban É—D-i irányú fal mutatkozott az árok K-i oldalában. A faltól északra a Tóth Árpád sétány 40. szám déli sarkáig a sziklaszint igen magasan mutatkozott, a mai szint alatt 30—120 cm között.

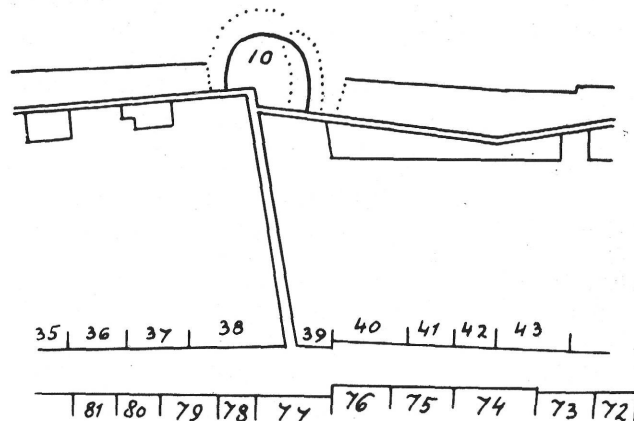
A Tóth Árpád sétány 40. szám déli végénél, a Kapisztrán tér felől nyíló utca torkolatánál 3 m hosszú szakaszon az árkokat egy habarcsos kőfalba vágták, amelynek teteje a mai szint alatt 30 cm mélységben volt. Az árok első szakasza nem került megfigyelésre.

A földmunkák során a középkori erődítés és lakóházak részleteit találtuk meg. Az épületek belső szintje a mai szintek alatt 2,50—3 m mélységben húzódnak. A középkori házior és erődrendszer 1686-ban pusztult el. A romok eltakarítására és a terület egységes rendezésére a XVIII. század elején került sor.

Bertalan Vilmosné

I. ker. Tóth Árpád sétány 27. 1960-ban csatornafektetés alkalmával a Tóth Árpád sétány 27. szám előtti árokszakszon középkori épület maradványaira bukkantak. A bástyafalra merőlegesen húzódó falak összefüggéseinek tisztázása céljából az említett területen kisebb méretű feltárásokat végeztünk.

Az előkerült K—Ny-i irányú falak késő gótikus lakóépület kőfalainak bizonyultak. Az épület Ny-i homlokzata alkotta eredetileg magát a bástyafalat is. A Ny-i homlokzati fal a feltárt szakaszon csak részben követte a mai bástyafal irányát, majd déli irányban attól mindinkább kelet felé tért el. A két bástyafal közötti feltöltésből XVIII—XIX. századi kerámia került elő. A jelenlegi külső bástyafal az előkerült leletanyag alapján a XVIII. században épült. Ezt igazolja Fontana 1686-os rézmetszetének az említett lakóházat és bástyaszakszot ábrázoló részlete is, amelyen csupán a még teljes épségben levő lakóház homlokzati fala látható. Haüynek a várat ábrázoló helyszínrajzán a kérdéses épület Ny-i zárófala magával a bástyafallal azonos, illetőleg annak É-i vége már a Savanyúleves bástyába nyúlik át. Minthogy a visszafoglalás során készült rajzokon a ma látható bástyafal nem szerepel, az minden kétséget kizáróan a későbbiek során s

16. kép. Buda 1687-ben. A Rabatta-féle térkép
Tóth Árpád sétány
24. és 30. sz. házak közötti szakasza
Ofen im Jahre 1687. Abschnitt der
Tóth Árpád-Promenade 24—30. auf der Karte
von Rabatta

minden valószínűség szerint a XVIII. század folyamán történt erődítési munkálatok alkalmával épült. Az említett külső bástyafal építéskor falazták be a ház nyugatra néző, kökeretes, lőrészerű ablaknyílásait is. Ezt támasztja alá a feltárás alkalmával előkerült elfalazott ablaknyílás.

Gerő Győző

I. ker. Kapisztrán tér—Petermann bíró utca—Bécsikapu tér (Várfok utca) és Dísz tér. A Vár csatornahálózatának felújítása során több összekötő, új csatornaszakasz lefektetésére került sor. Ezek kapcsán a fenti területen értékes régészeti megfigyeléseket tehetünk 1961. jan. 1—aug. 30. között.

Az Úri utcai csatornaszakasz a Dárda utcáig húzódott. A csatorna az Úri utca 41—51. szám közötti részen 80—90 cm mélységben kavicsos utat vágott át. Az út 8—15 cm vastagságú. Alatta apró köves sötétbarna erdei földréteg húzódott a sziklafelszín tetején.

Kapisztrán tér. A csatornaárok a teret K—Ny-i irányban, a tér déli oldalán haladva metszette át. A munka során az árokban ugyancsak K—Ny-i irányban futó, agyagba döngölt dunai kavicsos középkori utat figyeltünk meg 80 cm—1 m mélységben. Az út a barna erdei humuszon, illetve a szikla felszínen helyezkedik el. A szikla felszín az árok Ny-i végében (az Úri utca betorkolása körül) a jelenlegi járószint alatt 30—50 cm közötti mélységben van. A sziklaszint az árok K-i végében (Országház utca betorkolása körül) 1,50—2 m körül van. A szikla felszín hullámozása mellett hosszanti irányú, É—D-i szikla bevágásokat figyeltünk meg, melyek középkori anyaggal kerültek betöltésre (XIII—XIV.). A szikla felszín É-i irányba is emelkedést mutat a tér ÉNy-i sarka felé. A megfigyelést a XVIII. századi térképek domborzati viszonyai is igazolják. A betöltésben a kerámia és építészeti töredékek mellett sok állatcsont került elő.

Az árok középső szakaszában egy újkori (barokk téglából) épített aknaszerű, kör alakú szellőzőt (?) találtunk. A szellőző nem vezetett ki a jelenlegi felszínre és épület törmelékkel töltötték be. A déli irányban kiszélesedő aknát sárga sóderréteg vette körül. Ettől Ny-ra török anyaggal datálható égett és kormos folt mutatkozott. Felette sok vastöredék került elő, amelyek szintén égési nyomokat mutatnak (20. kép). A szellőzőtől K-re egy sziklaüreg betöltéséből XIV—XVI. századi kívül festett edény, mázas fazekak és XVII. századi kínai porcelán csésze töredékei kerültek elő.

Petermann bíró utca. Az úttest közepén haladó K—Ny-i irányú árokban a mai felszín alatt a Bécsikapu tér felé emelkedő sziklaszint mutatkozott (70—40 cm mélység között). A szikla az árok É-i oldalán húzódott és É felé is emelkedést mutatott. Az árok D-i oldalán a sziklaszintben mállott felületű teknők és éles hasított szélű levágások mutatkoztak. A Petermann bíró utca 2. Ny-i végénél éles felületű, jó minőségű édesvízi mészkő sziklában éles, hasított felületeket figyeltünk meg. A kitisztításnál a tömbbe 5—10 cm mélységig behúzódó vízszintes bevágást találtunk, amely csak kőkitermelésnél keletkezhetett. A szikla tetején agyagba ágyazott dunai kavicsos középkori utat figyeltünk meg. Az út valószínűleg a Kapisztrán téren megfigyelt azonos jellegű úthoz kapcsolódik (21—24. kép).

Az út alatt a sziklaüregekben XIII. századi hazai és 40%-ban ausztriai házi kerámia anyagot találtunk, sok csont és kevés épület törmelék (falazó téglá, habarcs darabok, patics) kíséretében.

Bécsikapu tér. A téren folytatták a K—Ny-i irányú árkot, melyből a Bécsikapu tér 5—6., 7. szám felé bekötő É—D-i csatornaárkot húztak. Ebben a bekötőcsatornában a 7. számú épület É-i sarka előtt egy téglával felfalazott (a nyílás szájánál 1944-es törmelék), sziklába vágott nyílást, kutat (?) találtunk. Az aknát a mélyítésnél a 7. számú ház homlokzata elé kiugró, dongaboltozatos feltöltött pince köti az épülethez.

Ezen a szakaszon a sziklafelszín 30—80 cm mélység között hullámozott. Az utat ezen a szakaszon nem tudtuk meghatározni. Az árok K—Ny-i irányú szakaszában az 1—3. számú épület kapu tengelyében volt a sziklaszint a legmagasabb. Ettől K-re a sziklában két nagyobb É—D-i irányú, betöltött sziklavevágást figyeltünk meg. A betöltésből XIII. századi cserép-, állati csont- és paticsdarabok kerültek elő. A betöltés mélységét az árok fenekénél, 4 m alatt sem értük el.

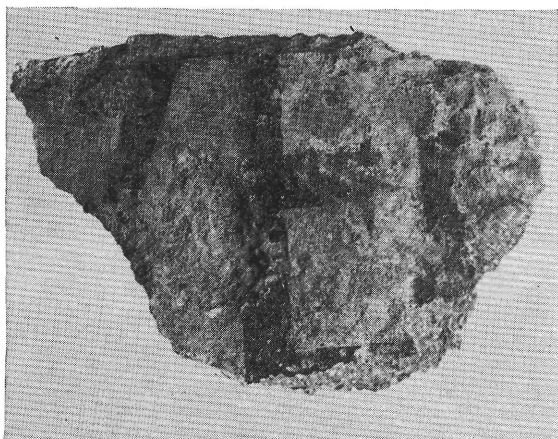
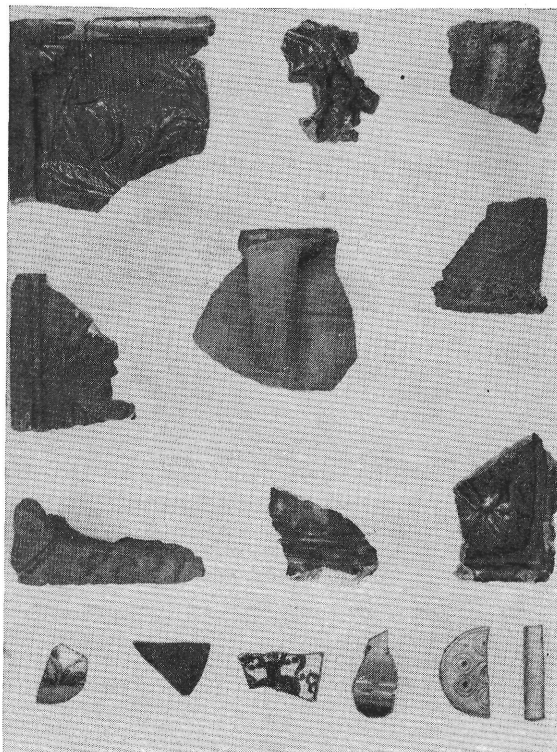
Az árok Bécsi kapu alatt áthaladó szakaszában a középkori falmaradványok nem mutatkoztak. A kapun kívül eső szakasznál az árokban 50—60 cm vastag réteg alatt sárga márgás réteg húzódik.

A csatornaszakasz Sziklai S. utcai torkolatától É-ra K—Ny-i irányú kőfalat (felszíne a mai felszín alatt 30 cm-re), és az árok K-i metszetében É—D-i irányú kőfalat találtunk, 2 m mélységben. A falak közötti szakaszból XIV. századi padlóteglát, és keskeny középkori falazó téglát szedtünk ki. A Szabó I. utcai betorkollással szembe eső szakasznál 120—150 cm mélységben kultúrréteg húzódik, török és középkori anyaggal. Az árkot átszelő útszint itt is mutatkozott. Esetleg a középkori várfal és Tótfalva maradványai.

Dísz tér. A Fehérvári kaputól K-re eső árokszakaszban az árkot É—D-i irányba átmetsző barokk téglás boltozat húzódott (csatorna).

17. kép. Tóth Árpád sétány 27. sz. előtt feltárt
középkori házból előkerült leletanyag

Das aus dem vor der Tóth Árpád-Promenade 27
freigelegten mittelalterlichen Haus zum Vorschein
gekommene Fundmaterial

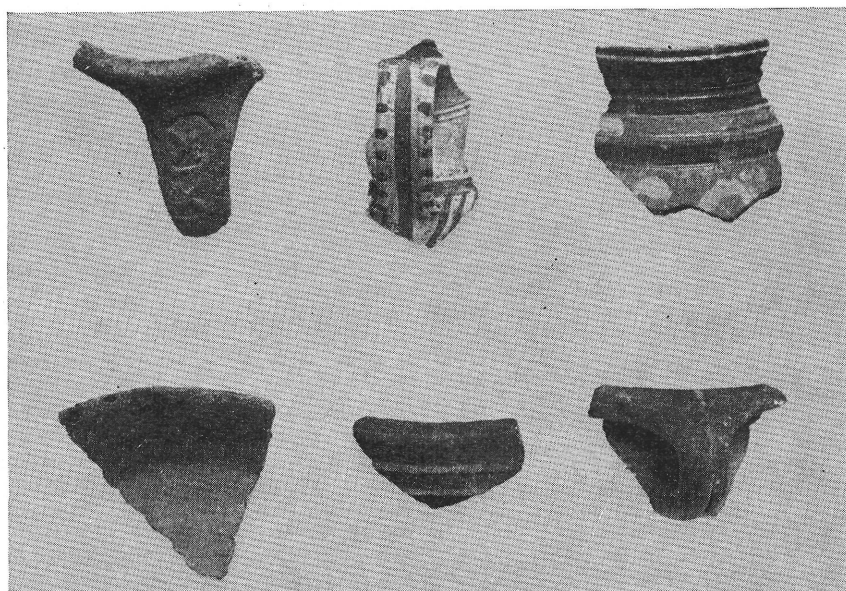

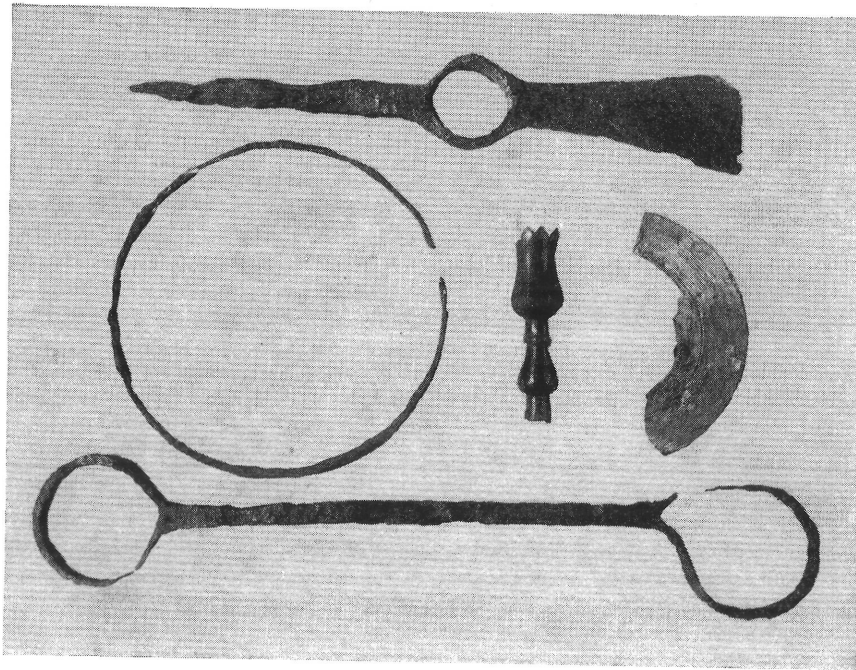
18. kép. Tóth Árpád sétány 27. sz. előtt feltárt
középkori házból előkerült leletanyag:
Felíratos vakolt kötöredék

Das aus dem vor der Tóth Árpád-Promenade 27
freigelegten mittelalterlichen Haus zum
Vorschein gekommene Fundmaterial:
Inscriptives Steinfragment

19. kép. Tóth Árpád sétány
27. sz. előtt feltárt középkori
házból előkerült leletanyag

Das aus dem vor der
Tóth Árpád-Promenade 27
freigelegten mittelalterlichen
Haus zum Vorschein
gekommene Fundmaterial

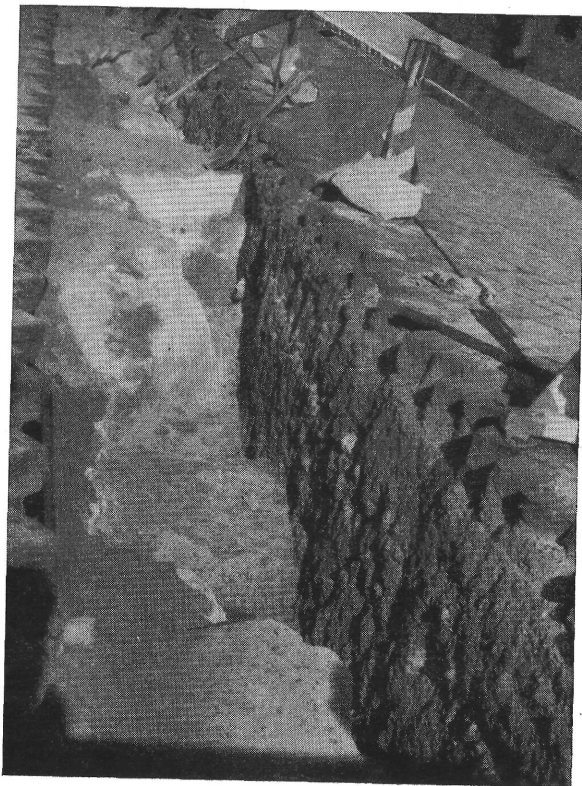

20. kép. Vas anyag
a Kapisztrán téri
csatornázási árokból

Eisenmaterial aus dem
Kanalisationsgraben
des Kapisztrán-Platzes

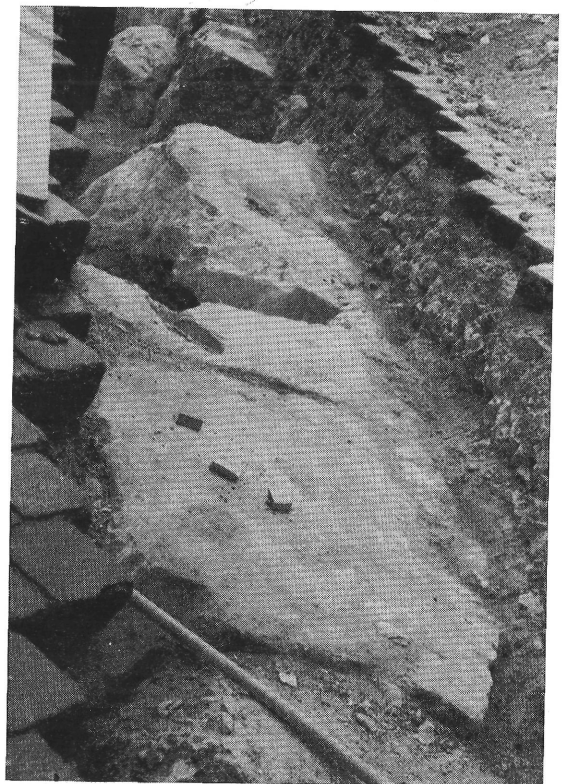
21. kép. A Petermann bíró utcai
átvágott középkori kavicsos út

Die durchschnittene mittelalterliche, kieselige
Strasse in der Petermann bíró-Gasse

22. kép. Sziklaszintek a Petermann bíró utcai
csatornázási árokban

Felsenniveaus im Kanalisationsgraben der
Petermann bíró-Gasse

Az árok Huszár szobor előtti szakaszában 3 m körüli mélységben még kultúrreteg húzódik. Az anyagból több jelentős díszkerámia került elő: szamócás díszítésű lostizei pohár és állatalakos, sómázás edényke, ausztriai edény bélyeges pereme és fülrészlete, XV. századi kívül mázas edény (25—26. kép).

Bertalan Vilmosné

I. ker. Úri utca. A vízcsőhálózat felújítása során a Várban a Dísz tér és a Kapisztrán tér között, 1962 júliusában a korábbi nyomvonalon haladva, részben attól kissé eltérve 150 cm mélységű árkot húztak. Az árokban, mely érintetlen területen haladt keresztül, több helyen kavicsos utat tudtunk meghatározni. Az út a mai Úri utca irányának megfelelően húzódott és mivel az Úri utca teljes hosszában azonos jellegű volt, ez arra mutat, hogy az egész szakasz egyszerre készült. Az út felett a Szentháromság utca 11. szám és az Úri utca sarkán égett rétegben gazdag XIII. századi kerámia anyagot találtunk.

A kavicsos út alatt korábbi útszintet nem találtunk, ezért a kavicsos utat a település legkorábbi kövezett útjának kell tekintenünk.

A Dísz tér sarkán feltárt szakaszban az úton előkerült XV—XVI. századi kerámia alapján használatát a XIII. század vége — XIV. század elejétől az egész középkoron át feltételezhetjük. Az út különböző rétegvastagsága többszöri javításra mutat.

Bertalan Vilmosné

I. ker. Domonkos-templom alatti várlejtő (Julianus szobor alatt).

A Domonkos-templom és kolostor alatti várlejtőn az 1960-as év folyamán is folytattuk a megkezdett leletmentő munkát. Ennek során sikerült meghatározni annak a nagy kiterjedésű épületnek az alaprajzát, amelynek az elmúlt évben már megtaláltuk déli, hosszanti támpilléres zárófalanak maradványát. A nagyjából K—Ny-i irányban húzódó épület Ny-i vége a természetes sziklafalnak támaszkodik, amelynek ezen a részén kőfejtés nyomai figyelhetők meg. A sziklafal és az épületet két helyiségre osztó válaszfal közötti részen a habarcsból öntött padlószintről több XIII. század végi érem került elő, melyek az épület építési idejét is meghatározzák. Ugyaninnen igen sok e korból származó kerámia is előkerült. A K-i helyiség hossza megközelíti a 25 métert. Az épület rendeltetését illetően csupán feltételezésekre vagyunk utalva. Alaprajzi elrendezését és méreteit figyelembe véve a középkori domonkos kolostorhoz tartozó gazdasági épületnek, talán istállónak, vagy esetleg műhelynek kell tartanunk. Bizonyos mértékben erre utal a várfalon kívül való elhelyezése is. Építése az előkerült éremleletek alapján a XIII. században létesített vári domonkos kolostorral egy időre tehető.

A keleti nagy helyiség feltöltésében több sorban egymásra rétegződött fehér, sárga és zöldes színű finom kőporból álló lejárt szintet találtunk. E szint csaknem a helyiség egészében nyomon követhető volt. Közvetlenül az említett járósinten, de magában a rétegben is néhány Zsigmond kori érem került elő. A Zsigmond érmekkel jól meghatározható réteg betöltési anyaga egy itt működött kőfaragó-műhely létre utal. Nagyon valószínű, hogy a templom és a kolostor XIV. századi átépítésénél felhasznált gótikus tagozatok e kőfaragó műhelyben készültek.

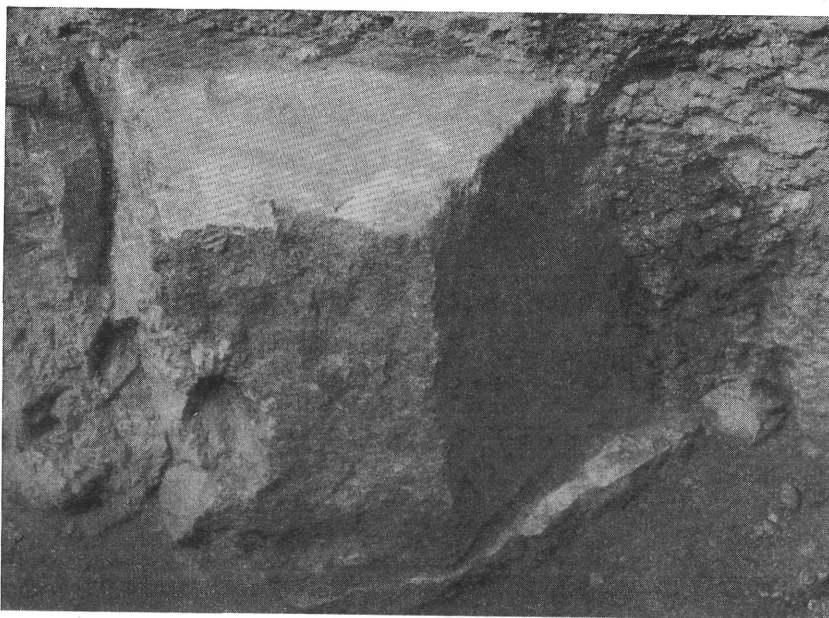
A későbbiekben, de még a török foglalás előtt a műhely épületét K-i irányban megtoldták. Feltételezhetően ekkor építették meg azt az ugyancsak támpilléres falat, amelynek eléggé lepusztult maradványát találtuk meg a mai Halászbástya és a műhely D-i zárófala közötti terepszakaszon. A fal a műhely épületének meghosszabbított K-i végéhez csatlakozik és attól D-i irányban halad tovább. Eredetileg a műhelyhez tartozó udvar kerítésfala lehetett. Maga az udvar az említett kerítésfaltól a domonkos templom szentélyéig, illetőleg a műhely D-i zárófalától a Halászbástyaig terjedt. E területet a XVII. század folyamán temetőnek használták. Itt 23 sírt tártunk fel minden melléklet nélkül. A vázak tájolása egy-két kivételtől eltekintve Ny—K-i volt.

A domonkos templom szentélyének támpillérei mellett is húztunk egy-egy kutatóárkot a külső szintek megállapítása végett. Itt az északról számított második támpillér melletti kutatóárkokban egy sírt találtunk, amelyben közvetlenül egymásra temetett két csontvázat találtunk, K—Ny-i tájolással. A támpillérek mindegyike a természetes sziklára volt alapozva.

Kisebb feltárásokat végeztünk még a várfalnak a műhely épületétől É-ra eső szakaszánál, ahol megtaláltuk a középkori bástyafal egyik kváderes kiszögellését, vagy támpillérét.

A kolostorhoz tartozott műhely épülete az udvar kerítésével, valamint a várfal egy szakaszával együtt az 1602-es budai ostrom során pusztulhatott el. E feltevésünket látszik igazolni az a nagy kiterjedésű, és XVII. századi török anyaggal, főleg kerámiával teli szemégtödör, amely a műhely D-i falának lepusztult maradványán terült el. De erre engednek következtetni a XVII. századi helyszínrajzok és metszetek is, melyeken a kérdéses területet mint beépítetlen várlejtőt ábrázolják.

Meg kell még emlékeznünk arról a nagyszámú apró leletanyagról, amely a feltárás alkalmával előkerült. Ezeknek kisebb része középkori kerámia, amelynek kora a XIII. századtól a XVI. század első feléig terjedt. Az anyag legnagyobb része török és török kori volt, kisebb mértékben pedig újabbkori. A felső rétegből származó és az újabbkori, XVIII. századi réteg fölött húzódó középkori leletanyagban számos olyan tárgyat találtunk, amely eddig csak a volt királyi palota területén került elő. Ilyen volt többek

23. kép. Hasított sziklatömb maradványa a Petermann bíró utcai csatornázási árokból

Rest eines Zerspaltenen Felsenblocks aus dem Kanalisationsgraben in der Petermann bíró-Gasse

24. kép. Sziklaszinten húzódó középkori út a Petermann bíró utcában

Mittelalterliche Strasse am Felsenniveau in der Petermann bíró-Gasse

között egy Mátyás palotájából származó majolika padlótégla. E leletek rétegviszonyai, de maguk az egyes tárgyak is arra engednek következtetni, hogy azok a palota múlt századi építése során kitermelt betöltésből származnak, amelyet azután másodlagosan a domonkos templom alatti várlejtő feltöltésére használtak fel.

Gerő Győző

I. ker. T a b á n. Az Erzsébet-híd építésével, illetve a budai hídfő kialakításával kapcsolatban nagyarányú földmunkák kezdődtek 1962 tavaszán.

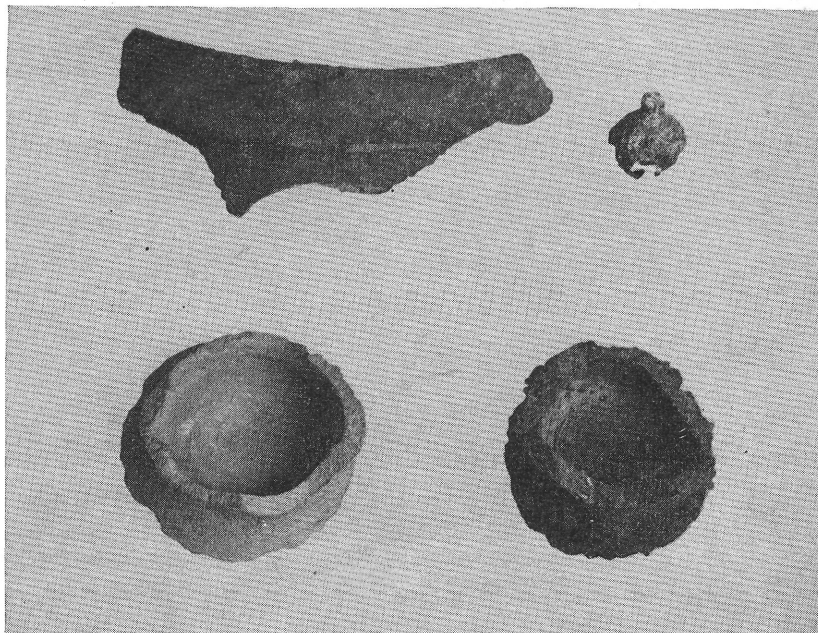
A terület teljes feltárására nem volt lehetőségünk, csupán a földmunkák megfigyelésére szorítkozhattunk és a Garády Sándor által 1936-ban feltárt romterületen — elsősorban az I. számúnak nevezett 24,30×7,30 m-es épületben, illetve annak közvetlen környékén végeztünk hitelesítő ásást (28. kép).

Az épület déli felében 1—1 hosszanti és keresztárkot nyitottunk. Az eredeti padlószintet már sehol sem találtuk meg, mint ahogy már Garády is csupán következtetni tudott az eredeti középkori padlószintre.¹¹

¹¹ Bud. Rég. XIV (1945) 400.

25. kép. Leletanyag a Fehérvári rondellától keletre eső csatornázási árokból

Fundmaterial aus dem Kanalisationsgraben östlich von der Fehérvári-Rondelle

26. kép. Leletanyag a Fehérvári rondellától keletre eső csatornázási árokból

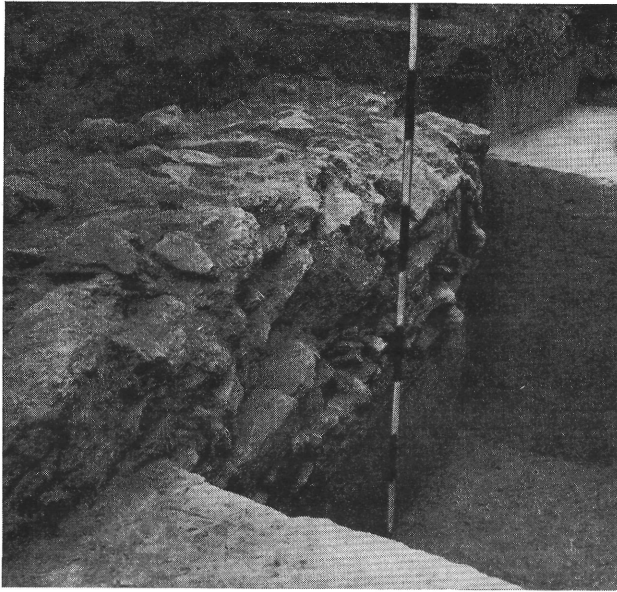
Fundmaterial aus dem Kanalisationsgraben östlich von der Fehérvári-Rondelle

A kutatóárkokban 20 cm mélységben jelentkezett a körítőfal alsó kősora, alatta a löszös talaj. Az É—D-irányú 1,20 m széles árokból a felső szinttől 30—35 cm-re 1,20 m széles, 3,20 m hosszú É—D-i irányú löszbe rakott római kori falat tártunk fel. A fal alapozási mélysége 80—85 cm. A fal aljától 60 cm-re apró köves, kavicsos út került elő (27. kép), amely alatt leletanyag nélküli kavicsos feltöltés volt. Az utat — mely feltehetőleg szintén római, vagy keltakori —, mindkét kutatóárkokban megtaláltuk. Úgyszintén ezzel azonos mélységben bukkantunk rá abban az É—D-i irányú kutatóárkokban is, melyet az épület déli felének nyugati oldalán, a homlokzati fallal párhuzamosan nyitottunk.

A korlátozott lehetőségű feltárás eredménye tehát a fentiekben ismertetett metszet, mely amellyel tanúsodik, hogy az I. számú épület területén, illetve közvetlen környékén a kelta- vagy római kori út és a XV. századi épület között nincs kultúrreteg. Ez alátámasztja korábbi feltevésünket, mely szerint a korai középkori település: Kis-Pest nem nyúlt be mélyen a völgybe, hanem a vízparton helyezkedett el.

Lócsy Erzsébet

27. kép. A római kori fal és a kavicsos út részlete
Römerzeitliche Mauer und Teilstück der
Schotterstrasse

28. kép. Az I. sz. helyiség déli fele
feltárás után. Előtérben a római kori fal,
a kutatóárok alján az előkerült
kavicsos út

Der südliche Teil des Raumes Nr. I
nach der Freilegung. Im Vordergrund
die römerzeitliche Mauer, am Grund
des Suchgrabens die zum
Vorschein gekommene Schotterstrasse

II. ker. Csalogány utca 11., Medve utca 3. és Gyorskocsis utca 22. 1942-ben Garády Sándor a Csalogány utca 7. számú modern bérház építésénél gótikus templom szentélyének D-i oldalát tárta fel.¹² A templomot az okleveles forrásokban szereplő Szent Péter mátyrőról elnevezett plébánia templommal azonosította, mely Buda külvárosában állott.

A templom feltárásnak folytatását 1961-ben kezdtük meg a fenti telkeken, melyek a háborús károk következtében üresen állottak. A Gyorskocsis utca 22. számú telken feltártuk a szentély É-i oldalát és megtaláltunk egy kisebb, korábbi szentélyzáródást is (feltehetően a XIII. századból). A szentélyt körülvevő

¹² Bud. Rég. XIII (1943) 206.

temetőből feltártunk egy szelvényt, mely értékes adatokkal szolgált mind a korai, mind a késői építkezésre vonatkozóan. A temető alatt római út részlete került elő.

A Csalogány utca 11. és Medve utca 3. számú telkeken egyetlen kutatóárokban két párhuzamos falmaradványt tártunk fel, melyek feltehetően a templom hajójához tartoztak.

Az 1961. évi ásatás célja az volt, hogy megállapítsuk érdemes-e a telkeken nagyobb méretű feltárást végezni. Az ásatás pozitív eredménnyel végződött, így a templom feltárását a következő évekre tervezzük.

H. Gyürky Katalin

II. ker. Vöröshadsereg útja 34. „Veronika” vendéglő, hátsó udvara. Az 1961-ben végzett kutatás célja a középkorban e környéken emlegetett „Kuncz ispán major” helyének meghatározása volt. Kiindulásul részben az okleveles adatok szolgáltak, továbbá az a tény, hogy a vendéglő egyik időközben levakolt fala középkori eredetű lehetett.¹³

Kutatásra a vendéglő mögötti hátsó udvaron nyílt lehetőség. A kutatóárkokban a felső, újkori köves rétegek alatt mindenütt bolygatatlan talaj húzódott, legfeljebb csőfektetések alkalmával bolygatták meg helyenként. Középkori beépítettség nyomára sem rétegekben, sem leletanyagban nem akadunk.

Nagy Emese

V. ker. Váci utca és a Pintér utca sarkán gázcsőfektetés közben a Fővárosi Gázművek munkásai 1,80 m mélységben bronz ágyúcső töredéket találtak. A töredéken szép kivitelű öntött díszítés: címer és felirat maradt fenn. A felirat szövege:

FERDINANDUS REX
Z. C. ME FECIT
MDXXXVII

A felirat alatt teljes koronás Ferdinánd címer van.

XIII. ker. Margitsziget, domonkos kolostor. A margitszigeti domonkos kolostor keleti, Duna-parti oldalán az ún. „gazdasági szárnyon” belül folytattunk 1961-ben ásatást. 1938 óta most fordult elő első ízben, hogy olyan területen kutattunk, ahol korábbi ásatásoktól bolygatatlan réteget találtunk. A kutatóblokkban trapéz alakú helyiség déli fele került felszínre. A terem zárófala mellett szürke tál alakú csempekből álló kályha alsó része látott napvilágot. A kályhacsempe-töredékekből úgyszólván az egész kályha rekonstruálható. A helyiség a kályhával együtt nem sokkal az 1541-es török megszállás után pusztulhatott el, ugyanis a tetőcserepes beomlási réteg alatti kerámiaanyag legkésőbb a XVI. század közepére datálható. A helyiség téglapadlója, egy befalazott ablaknyílása úgyszólván teljes épségben megmaradt.

A szentélyt hosszanti és keresztárok hálójával újra feltártuk, hogy az 1838-as ásatások eredményeit hitelesíthessük. A hajó földszintjén feltártuk a XIII. századi apácakórus tartópilléreit, amelyek egykor a templom nyugati végében állottak. Az 1958-ban a kápolnától keletre elterülő, részben feltárt építményt tovább kutattuk.

Feuer Istvánné

TÖRÖK KOR

I. ker. Színház utca 5—7. Pasa palota. A kutatás 1961-ben a mai Színház utca 5—7. számú, volt karmelita kolostor épület keleti homlokzata és a bástyafal közötti területen folyt. Célja a budai pasák XVII. századi palotájának, valamint az itt állott középkori épületeknek pontos topográfiai meghatározása volt. A területet teljes szélességében átszelő kutatóárokmal megtaláltuk a palota keleti szárnyát két részre osztó keskeny síkator jó állapotban fennmaradt kövezetét, valamint a D-i és az É-i résznek a síkatorra néző K—Ny-i irányú zárófalát. Az épület K-i homlokzati falának sarokcsatlakozásait is sikerült meghatározni az említett kutatóárokban. A fenti területet K-ről lezáró bástyafal alsó szakasza ugyancsak török eredetű, a felső része azonban már barokk kori és későbbi ráépítés. Külső köpenyezése is e korból származhat. Az épület pusztulását okozó tűzvész nyomai a falakon és a betöltés legalsó rétegében jól megfigyelhető volt.

A kutatások eredményeként előkerült az itt állott középkori lakóház egyik helyiségének részlete. A szoba padozatát képező téglalburkolat nagyrészt jó állapotban került felszínre. Északra néző ajtónyílásának élszedett gótikus kőkeretét részben „in situ” találtuk meg. Falainak belső síkján a meszelt vakolat nagy felületeken még megvolt. A helyiség K-i zárófala, mely magának az épületnek is a homlokzata volt, a török uralom kezdetéig a bástyafal szerepét is betöltötte. A vár keleti szakaszán is a lakóházak homlokzatai alkották magát

¹³ Magyarország Műemlékei III. Zakariás G. S.: Budapest. 1961.

az erőrendszert. Az ajtónyílástól É-ra levő másik helyiség a török átépítés során jórészt elpusztult. Ebből mindössze csak a padlóburkolat kis részlete és a K-i homlokkal csekély maradványa volt fellelhető. A törökök ugyanis e helyiség középkori szintjének feltöltése után a korábbi alaprajzi elrendezés megváltoztatásával ezen a részen alakították ki a már említett síkátort.

A téglapadozatos gótikus helyiség teljes kiterjedését sikerült meghatározni. Az ezzel kapcsolatos kutatás során megállapítható volt, hogy a törökök azt Ny-i irányban megkisebbitették. A helyiségen belül egy nagyobb barokk kori épület alapjainak maradványát is megtaláltuk, amely eredetileg párhuzamosan haladt a bástyafallal D-i irányban.

A középkori helyiségtől D-re levő területen végzett kutatások során több helyen megtaláltuk a korai barokk beépítés nyomait.

Az újabbskori feltöltésből igen sok török és XVIII—XIX. századi kerámia került elő. A török kori palota pusztulási rétegében vörös márvány keretkő-töredékeket, mészkőből faragott sztalaktit részleteket, továbbá hatszögletű padlóburkoló téglákat, vályogtéglat és kisszámban török kerámiát találtunk. Ugyaninnen a faszerkezetek pusztulásából származó nagy mennyiségű vasszeg is előkerült. A volt pasa palota tetőzetét fedő kúpcserépek nagytömegben előkerült összeolvadt maradványai talán a pusztulás legjellemzőbb emlékei.

Gerő Győző

ÁSVÁNY-KÖZETTANI ELEMZÉSI KÍSÉRLETEK A VÁRMŰZEUM KŐANYAGÁBÓL

Napjainkban az archeológiai kutatómunka egyre kevésbé nélkülözheti már a legkorszerűbb eszközökkel történő anyagvizsgálati módszerek gyakorlati alkalmazását. Az ásatások során előkerülő leletek kormeghatározása, készítési módja, nyersanyagok lelőhelyének felkutatása, réteges fekvésük és stílárius jegyeik adottságaiból a gyakori átfedések, vagy egyéb tényezők miatt (zavart réteg stb.) sok esetben csak relatív analógiák alapján közelíthetők meg.

A modern anyagelemzés elvi és gyakorlati jelentősége éppen abban rejlik, hogy nem csak a tisztázatlan kérdések rendezésében nyújt segítséget, hanem vizsgálati adataiból olyan egyéb következtetések is levonhatók, amelyek az ún. hagyományos kutatómódszerek mellett ismeretlenek maradnak. Ez a vizsgálati rendszer természetesen nem lokalizálódik csupán a vegyi analízis valamiféle korlátozott szakterületére, feltétlenül kiterjed az érintett területek geológiai, rétegtani, geográfiai jellemzőinek feldolgozására is, következőképp ezek kézenfekvő kölcsönhatása biztosítja a több irányú kutatás komplexségét.

Vizsgáljuk most meg az eddig elmondottakat gyakorlati szempontból, nevezetesen a Várhegy XIII. századra datált épületelem maradványaira vonatkoztatva. A vizsgálatnak itt elsősorban azt kellene eldöntenie, hogy a megmunkált épületelemek helyben kitermelt nyersanyagból, vagy távolabbi kőfejtőkből származnak-e. A probléma tisztázását megnehezíti, hogy bár a Várhegy sapkáját képező édesvízi mészkő kőzettanilag azonos a vizsgálandó középkori kőanyaggal, de ugyanakkor ez a mészkőfajta másutt is fellelhető a budai oldalon. A primér geológiai adottság tehát ebben az esetben mit sem jelent, s ha még tekintetbe vesszük, hogy ezt a mészkőfeleséget a pleistocenban működő hévforrások egy időben rakták le majd mindenütt, úgy a kőzetek kvalitatív elemzése a probléma rendezését illetően feleslegesnek tűnik.

Ugyanakkor a már Horusitzky által feldolgozott hidrogeológiai adatok vizsgálatánál szembevetendő, hogy a gellérthegyi forráscsoport magasabb nátrium, magnézium, kalcium szulfát tartalmával eltér a többi, de lényegileg közös származású hévizek kémiai összetételétől. A különbséget tehát az egyes földrajzi pontokon az altalaj kőzettani összetételének változó jellege adja, s így a vastag fedőrétegen áthaladó vizek különböző összetételű sókkal gazdagodnak, különbözőképpen módosul vegyi összetételük is.

A kérdéses édesvízi mészkő földtani korának ismeretében most már nyilvánvaló, hogy a fent említett geológiai rétegsorok helyzete már abban az időben is adva volt, amikor az elemzésre szánt mészkővünk keletkezett. A tüzetes rétegtani vizsgálatok tehát most már alaposan indokoltá teszik a kőzetek nagy finomságú vegyelemzését, ugyanis feltehető, hogy a kőzettanilag azonos és közös faciesű mészkövek kémiai összetételében olyan jellemző kvalitatív tényezőket találhatunk, amelyek egy-egy földrajzi pont rétegsorainak függvényében változó, illetve lokálisan jellemzőek.

A múzeum kőtári anyagának, valamint a Várhegy természetes kőzetének párhuzamos elemzési vizsgálataira, csak az előbbieken már felsorolt komplex tájékozódás után kerülhetett sor. Helyszűke miatt az elemzési módszer ismertetésére nem térhetünk ki részletesen, hangsúlyozni kívánjuk azonban, hogy a vizsgálatok elsősorban az ionkoncentráció kvalitatív eloszlására irányultak, nevezetesen a kalcium és magnézium hányados meghatározására. Részben idő híján, részben pedig a vizsgálat kísérleti jellege miatt egyelőre csak azt kívántuk bizonyítani, hogy maga a kutatási elv gyakorlatilag mennyiben helytálló, perspektivikusan milyen lehetőségeket rejt.

Összesen 17 kőzetminta került eddig vizsgálat alá. Ezek közül 9 különböző profilú XIII. századi és 8 db főleg a Várhegy északi részéről begyűjtött természetes mészkő képviselte a vizsgálati anyagot.

A Várhegy fedőrétegét képező travertino anyagának összetétele, illetve kalcium-magnézium hányadosa 80%-ban egységesnek mutatkozott, az ettől való kvantitatív eltérés a kalcium nagyobb arányú feldúsulásában jelentkezett.

A XIII. századi épületelem anyag már korántsem nyújt az előbbihez hasonló képet. A vizsgálat alá vett 9 darab minta közül négy esetben a magnézium százalékos arányban erősen megközelítette a kalcium mg/l-re eső mennyiségét. Ezeknek geológiai lelőhelye jelenlegi ismereteink szerint a Várhegy északi részére tehető, természetesen ezt a kérdést csak a további, részletekre kiterjedő vizsgálatok tisztázhatják. Ugyancsak a további kutatások adhatnak számot arról a feltételezésről, hogy a magnézium tartalomban erősebben koncentrált kőzetek ott keresendők-e, ahol az édesvízi mészkő fekéjében közvetlenül települ a magnéziumban dúsabb triasz kori dolomit (pl. Gellérthegy).

A jelenlegi vizsgálatok csekély száma miatt ma még helytelen volna olyan analógiákat keresni és távolabbi következtetéseket levonni, amelyeket csak később, az összehasonlító vizsgálati adatok birtokában tehetünk. A pillanatnyilag rendelkezésünkre álló adatok csupán útmutatóak még, de ugyanakkor vitathatatlanul bizonyítják a kutatási módszer fontosságát.

Az alábbiakban ismertetjük az elemzések adatait, kivéve azokat a mintákat, ahol a megengedett hibahatáron belül az összetétel azonos.

Ltsz.	Lelet megnevezése, lelőhely	Összke- ménység, német k. fok	Kalcium mg/l	Magnézium mg/l	Clorid mg/l
1.	Töredék, XIII. század. Mária-templom. Ltsz. 147	10,0	26,007	22,879	0,553
2.	Építészeti tagozat, XIII. század. Julián-szobor alatt	2,0	10,450	4,228	0,553
3.	Féloszlopfejezet, XIII. század. Mária-templom Ltsz. 225 ..	2,0	10,075	4,107	0,553
4.	Kapulábazat, XIII. század, Mária-templom. Ltsz. 161.	11,0	26,543	23,429	0,553
5.	Féloszlopfejezet, XIII. század. Mária-templom. Ltsz. 177 ..	12,0	71,502	10,846	1,005
6.	Töredék, XIII. század. Mária Magdolna-templom	10,0	25,006	23,840	0,553
7.	Töredék, XIII. század. Domonkos-templom (?). Ltsz. 50.40.1	11,0	70,403	9,872	0,985
8.	Mérműtöredék, XIII. század. Domonkos-templom	10,0	25,025	23,201	0,553
9.	Konzol, 1300-as évek, Űri u. 41.	11,0	70,530	11,520	0,553
10—15.	Természetes mészkő darab, Várhegy északi része	2,0	10,012	5,0	0,553

Vajna György

NOTBERGUNGEN UND PLANGRABUNGEN DES HISTORISCHEN MUSEUMS VON BUDAPEST IM JAHRE 1960—1961

URZEIT

III. Bezirk. Békásmegyer. Kossuth Lajos Erholungsstrand. Auf den Gelände des Erholungsheimes der Radiotechnischen Fabrik führten wir vom 22. bis 31. August 1960 Rettungsgrabungen durch. 1959 kam nämlich ein bedeutendes Grab aus der Glockenbecherkultur zum Vorschein und davon südlich im Mai 1950 fanden sich mehrere urzeitliche Knochengeräte, ein Fischnetzgewicht und ein Giesstiegel. Im Block Nr. I fanden wir Scherben die wohl Reste eines frühbronzezeitlichen Gräberfeldes oder eines Siedlungsteiles sein mögen. Im Block Nr. II kam eine speicherförmige Vorratsgrube und ein Skelettgrab ohne Beigabenzum Vorschein.

Die annähernd runde Mündung der Vorratsgrube mit einem Durchmesser von 0,80 m liegt in einer Tiefe von 47 cm. Der 1,60 m tief gelegene und gleichfalls runde Boden ist auf 0,28 m eingengt. Die Ausfüllung der Grube besteht aus gelbem, sandigem, mit wenig Humus gemischtem Ton. Aus der Grube brachten wir einige kleinere Rindmittelfussfragmente, und charakteristische Seitenfragmente aus dem D Abschnitt der La Tènezeit zum Vorschein. Sich eng an die nördliche Seite der Grubenwand schmiegend befand sich ein durchschnittlich 0,20 m breites, aus dem Ton der darüber liegenden Grubenwand gefertigtes Bänkchen. Vor dem Bänkchen zog sich eine Reihe aus aneinander gelegten Kalksteinen auf deren östlichen Seite ein vollständiges Hundeskelett nebst einigen Rindmittelfussknochen lag. Auf Grund der Form und des Fundmaterials der Grube lässt sich darauf schliessen, dass es sich, aller Wahrscheinlichkeit nach, um eine Vorratsgrube aus dem Abschnitt D der La Tènezeit handelt, welche später als Hundegrab benutzt wurde. Das Bänkchen, die einreihige Steinschicht davor und das ordnungsmässig liegende vollständige Hundeskelett scheinen ein rituelles Gepräge zu verraten. Auf eine nachträgliche Verwendung verweist — insofern sie ursprünglich wirklich als Vorratsgrube gefertigt wurde — das Ausfüllungsmaterial der, durch eine Steinschicht in zwei stark abweichende Teile geteilten Grube.

Unmittelbar neben der Grube legten wir ein nach Osten gerichtetes beigabenloses Skelettgrab frei. Das Alter des Grabes konnte in Ermangelung von Fundmaterial nicht bestimmt werden. Auf Grund seiner Lage kann lediglich darauf geschlossen werden, dass wir einem Bestattungsdenkmal gegenüberstehen, welches mit der unweit gelegenen mittelalterlichen Ortschaft Budakalász, bzw. mit ihrer kleinen Kirche („Pusztakirche“) in Verbindung gebracht werden kann.

III. Bezirk. Békásmegyer, Pünkösdfü rdő. Am Gelände und in der Umgebung des Bades, der Erholungsheime der Wasserwerke sowie des Hauptstädtischen Rates führten wir vom 6. Oktober bis 5. Dezember 1960 mit Unterbrechungen Rettungsgrabungen durch. Zur gleichen Zeit wurden Rettungsgrabungen auch im Abschnitt der Vöröshadseregstrasse gegenüber dem Erholungsheim der Landwirtschaftlichen Maschinenfabrik unternommen, die sich durch Legung von Ferngasröhren für notwendig erwiesen haben.

Verhältnismässig befriedigenderweise, konnten lediglich die bis 14—19. Oktober vorgenommenen Rettungsgrabungen durchgeführt werden. Hier, im Bereich eines etwa 110 m langen Grabens legten wir 9 Brandgräber frei. Zwei dieser Gräber erwiesen sich als solche aus der Glockenbecherkultur und 7 waren aus der frühen Urnengräberkultur. Das Gasröhrengraben dürfte, — wie es sich aus der Anordnung der Gräber folgern lässt — ein Gräberfeld von grösserer Ausdehnung durchschnitten haben. Von den keramischen Funden des Typs „Vál“ sind eine menschenfussförmige Schüssel und zwei Urnen mit Bronzenagelverzierung erwähnenswert. Die Rettungsgrabung ergab, mit Ausnahme einer zwiebelköpfigen Nadel, kein Bronzematerial.

Sichtung der 12 Grubenteile die in den, im Laufe des Monats November, im Garten des Erholungsheimes der Wasserwerke gegrabenen Gasrohrenabschnitt fallen und Sortierung des Fundmaterials: Charakteristisches, zeitbestimmendes Material fanden wir in einer speicherförmigen Vorratsgrube vor, welche kennzeichnende Keramik aus dem D Abschnitt der La Tènezeit, ausserdem Strohlehmfragmente die auf geflochtene Hauswand hinweisen aber auch in grosser Menge Holzkohle enthielt. Bedeutsames Material lieferte der Grubenteil Nr. VIII, aus welchem wir tierköpfige sog. „Mondidol“-Fragmente heraushoben, die in Begleitung von vorwiegend kennzeichnender Keramik aus der Urnengräberkultur und von einigen Stücken aus der Bronzezeit lagen. Das wenige und im Grossteil atypische Fundmaterial der übrigen Gruber

stammte gleichfalls aus der Früheisenzeit (Hallstatt) und war mit solchem aus der Bronzezeit gemischt. Allein aus der Grube Nr. XI wurden Gefässscherben des Typs „Pécel“ (Badener Kultur) herausgehoben.

Der, im Gelände des Erholungsheimes des Hauptstädtischen Rates gegrabene Gasrohrgrabenabschnitt bot Möglichkeit bloss zu einer groben Festlegung der erscheinenden Grubenteile. Das Fundmaterial bestand gleichfalls aus gemischt bronzezeitlichen und früheisenzeitlichen keramischem Material. Lediglich an einer Stelle fanden wir auf Scheiben gedrehte Gefässbruchstücke aus dem Abschnitt D der La Tènezeit vor.

Das rasche Grabenziehen am westlich der Vöröshadseregstrasse gelegenen Ackerfeld gestattete lediglich, dass wir den Eingrabungsleck zahlreicher Gruben feststellen und das von den Arbeitern herausgeworfene Fundmaterial zusammensammeln konnten. Die Zusammensetzung des vorgefundenen Materials war im grossen und ganzen gleich dem des Siedlungsmaterials der Erholungsheime der Wasserwerke und des Stadtrates.

Hinsichtlich der Rettungsgrabungen ergab sich dieselbe Lage auf jenem Abschnitt des Gasröhrenleitung, die sich gegenüber Pünkösdfürdő hinzieht und aus welchem, insbesondere aus dem Teil der sich vor dem Eingang des Schauspielereherholungsheimes erstreckt, spätneolithisches Material zum Vorschein kam. Dieser Siedlungsteil gehört aller Wahrscheinlichkeit nach, der bedeutenden steinzeitlichen Siedlung an, wo 1932 Tompa und Müller Ausgrabungen vorgenommen hatten.

Kennzeichnend für das reiche und mannigfaltige Material des im Gebiet des Erholungsheimes der Wasserwerke befindlichen Siedlungsteiles ist der nur in grossen Zügen lokalisierbare Fundmaterial aus der jüngeren Steinzeit, und frühen Bronzezeit den das Museum bei der Grabenerweiterung aus der herausgeschaukelten Erde gesammelt hat: Geschliffene Steinaxtfragmente, ein aus Geweih gefertigter Stiel, ein Reibstein, 24 St. pyramidenförmige Webstuhlbeschwerer, ein umfangreicher, durchbohrter Tonkegel und das Bruchstück einer „Fischbratschüssel“.

III. Bezirk. Békásmegyer. Vöröshadseregstrasse. Auf der Westseite der Strasse, im Gelände gegenüber den Erholungsheimen der Landwirtschaftlichen Maschinenfabrik, des Zementindustriebetriebes und der Blechwarenfabrik wurden vom 15. September bis 17. November 1961 systematische Ausgrabungen durchgeführt. Der Zweck der Plangrabung auf diesem Gebiet war die systematische Freilegung des unter dem Strassenpflaster zum Vorschein gekommenen Gräberfeldes aus der Frühbronzezeit und Urnengräberkultur.

Die Ausgrabung brachte 37 Gräber zum Vorschein, derer 14 sich als bronzezeitliche, 23 als früheisenzeitliche erwiesen. Von den bronzezeitlichen Gräbern gelang es ein in Zonen verziertes, aus der frühen Glockenbecherkultur stammendes Grab freizulegen. Die übrigen Gräber enthielten die Keramik der darauf folgenden Periode dieser Kultur, mehr als einmal in Begleitung von Handgelenkschützerplatten. Der Inhalt der früheisenzeitlichen Gräber aus der Urnengräberkultur zeigt ein gewissermassen abweichendes Bild von den in den Fundorten von Békásmegyer bisher zum Vorschein gekommenen Keramik des Typs „Vál“. Abermals fanden sich Gräber für deren Gefässmaterial die Verzierung mit Bronzenägeln und die Menschenfussform kennzeichnend sind. Die Bronzebeigaben (Knöpfe, Reifen, Anhänger, Nadeln) waren diesmal, im Verhältnis zum Material der Rettungsgrabungen des Jahres 1960, in grösserer Zahl vorhanden. Aus einem der Gräber hoben wir eine Bronzeschale mit Henkel und als Beigabe desselben Grabes einen goldenen Anhänger hervor. Als besonders beachtenswert kann angesehen werden, das aus Ton geformte Kleinfundmaterial von kultischen Charakter: mehrere mit Stiel versehene Speichenräder, mit plastischen, dornenförmigen Strahlen verzierte Scheiben, längliche Löffelformen u. a. Der Grossteil dieser Funde befand sich in einer einzigen grossen Urne. Derartige und ähnliches Material war uns bisher nur als Einzelfund bekannt, so z. B. aus Velemszentvid und vom Sághegy (Ság-Berg).

XIV. Bezirk. Paskálgasse und Cinkota-Strasse. Die Rettungsgrabung auf dem seit langer Zeit bekannten Fundort von vornehmlich „Pécel“- (Badener) Kultur wurde der hügelabtragenden Arbeiten wegen notwendig. Im Forschungsgraben zeigte sich das Profil dreier Eingrabungen. Weiteres Fundmaterial war jedoch in denen nicht mehr zu finden.

Im Laufe des Monats Juli wurden von dieser Fundstelle neuerdings Scherben ins Museum eingeliefert. Da es gelang aus diesen Bruchstücken mehrere der „Pécel“- (Badener) Kultur angehörende grosse, mit Henkel versehene Schalen, einen Krug mit kannelierter Verzierung, einen grossen Topf zu restaurieren, nahmen wir auf dem noch erhaltenen Hügelteil eine preventive Rettungsgrabung vor. Der Bezeugung des stark gemischten Materials der zwei Blöcke nach, sind auf der ersten Siedlung von der „Pécel“- (Badener) Kultur späterhin bronzezeitliche Völker, sodann auch Kelten erschienen, und wie das Material des Blocks Nr. II beweist, haben sie ausser ihren charakteristischen Tongefässen aus dem D Abschnitt der La Tènezeit, auch das Denkmal einer ihrer Vorratsgruben zurückgelassen. Der in einer Tiefe von — 1,20 m befindliche Boden des Vorratsgrubenteiles von umgekehrter Pitosform hat einen Durchmesser von 1,36 m, der des 60 cm tief beobachteten runden Mundes ist gleich gross. Die grösste Breite in der Tiefe von 90 cm beträgt 1,45 m.

László Nagy

XV. Bezirk, Rákospalota. Kossuth Lajosgasse 15. Bei Kanalisationsarbeiten ist ein bronzezeitliches (der Hügelgrabkultur angehörendes) Brandgrab ausgegraben worden. Zu authentifizierenden Ausgrabungen war keine Möglichkeit geboten.

XVII. Bezirk. Rákoskeresztúr, Szárnygasse 5/b. Bei Erdarbeiten kamen bronzezeitliche Scherben und in die Hügelgrabkultur zu setzende Bronzesichel und Nadel zum Vorschein.

XVII. Bezirk. Am Grundstück Szárnygasse 7. Anlässlich der Fundierungsarbeiten des Zaunes fand man an der Seik Szárnygasse, 15 m entfernt von der Csaba-gasse ein Urnengrab aus der Bronzezeit (der Hügelgrabkultur angehörend).

Zu authentifizierenden Ausgrabungen war keine Möglichkeit geboten.

XXI. Bezirk. Rákóczi Ferencgasse 313. Bei Kanalgrabungen wurden zwei frühbronzezeitliche Urnengräber gefunden. Die Gräber gehören zum 1959 aufgedeckten frühbronzezeitlichen Gräberfeld am Gelände des Csepel-Budapest Zementindustriebetriebes.

XXI. Bezirk. Csepel-Háros. In Fortsetzung der Rettungsgrabungen des Jahres 1959 führten wir am Donauufer systematische Ausgrabungen durch. Auf einem Gebiet von 150 m² wurden 22 frühbronzezeitliche (der Glockenbecherkultur angehörende) Gruben freigelegt. In einem Teil der Gruben beobachteten wir Feuerungsspuren. Wir sammelten in beträchtlicher Anzahl verzierte und unverzierte Keramik, Tierknochen (2 Hundeskelette), Mahlstein und Beinnadeln ein. Auf Grundlage der Ausgrabungen in Csepel lässt es sich feststellen, dass auf dem Geländeteil des Donauufers, in der Länge von etwa 300—400 m, eine ausgedehnte frühbronzezeitliche Siedlung gewesen sein mag.

XXI. Bezirk. Damjanichgasse 83. Bei der Ausgrabung des Kellers stiess man hier auf zwei Brandgräber. Die Urne und ihre Deckschüssel waren zerbrochen, der einhenkelige Napf ist unversehrt erhalten geblieben. Auf etwa 150—200 m nordwestlich von dieser Fundstelle, unter Nummer 10 der Kökényegasse, sind vor Jahren, gleichfalls bei einer Kellerausgrabung urzeitliche Gefässe gefunden worden. An Ort und Stelle fanden wir nur das Bruchstück eines Gefässes aus der Glockenbecherkultur mit Streifenverzierung.

XXI. Bezirk. Auf dem Donauufer bei Csepel-Háros waren die Spuren von Wasser gestörten urzeitlichen Gruben zu beobachten. An Ort und Stelle machten wir kleinere Rettungsgrabungen in deren Verlauf wir 12 frühbronzezeitliche, (der Glockenbecherkultur angehörende) und 2 keltische (auf die La Tènezeit D zu setzende) Gruben freigelegt haben. Wir sammelten in beträchtlicher Anzahl keramisches Material, Knochenwerkzeuge und erstmalig freigelegtes Tierknochenmaterial aus dieser Periode der Frühbronzezeit.

XXI. Bezirk. Holländergasse 21. Bei Erdarbeiten kamen urzeitliche Gefäss-Scherben an die Oberfläche. Im Verlauf der Rettungsgrabung erschlossen wir eine 170×170 cm grosse Grube, aus der wir Scherbenmaterial von bronzezeitlichem Charakter (Glockenbecherkultur) und in grosser Menge Tierknochen bargen.

Rózsa Schreiber

RÖMERZEIT

III. Bezirk. Auf der Linie Békásmegyér—Vöröshadseregstrasse—Nánásistrasse—Pókgasse—Keledgasse—Pomázistrasse geleiteten Gasröhrenlegungsarbeiten beobachteten Fundstellen:

In der Pókgasse haben wir neben Mörtelmauerresten rote Wandmalereifragmente, ein korinthisches Säulenkapitel, einen quadratischen Steinunterbau, und Gefäss-Scherben gefunden.

Bei der Kreuzung der Pókgasse und der Szentendrestrasse kamen aus verschiedenen Schichten, unterhalb des heutigen Strassenkörpers Öllampen, gestempelte Sigillatafragmente, durchbrochener Bronzegürtelbeschlag, ein umfangreicher Topf, hexagonale Fussbodenziegel, ein dupondius Hadrians zum Vorschein.

Nahe zum Strassenkörper, in einer Tiefe von 2,5—3 m fanden wir einen Teil der römischen Strasse die sich auf diesem Abschnitt in die Richtung des Amphitheatrum wendet.

Auf der anderen Seite der Szentendrestrasse, nach Westen zu, kamen viele Gefässfragmente, vornehmlich Reibschüsseln zum Vorschein.

In der Höhe des westlichen Randes des Amphitheatrums wurde eine 2 m lange Mörtelwand entdeckt. Möglicherweise kann irgendwelche Verbindung zwischen der sich in der Nähe hinziehenden Stadtmauer und diesem Mauerteilstück (nach einwärts springende Bastei?) nachgewiesen werden. Im Grunde des Grabens lag auf einer bearbeiteten Kalksteinplatte eine kleine Steinsäule, daneben ein Alterstein, den Julius Marcellinus, Soldat der Leg. II. Adiutrix der Gottheit Sol errichtet hatte (Abb. 1). Dortselbst wurde auch der Kopf der aus Kalkstein gemeisselten Attis Statue vorgefunden. Teilstücke roter und grüner Wandmalerei, inschriftlicher Gefässuntersatz, ein schwarzes Schüsselbruchstück der Resatus-Art und zahlreiche Scherben kamen noch an dieser Stelle zutage.

Im Abschnitt der Keledgasse stiessen wir auf ein aus mehreren Räumen bestehendes Gebäude, das wir teilweise freizulegen vermochten. Das Mass der nördlichen Raum betrug $5 \times 5,50$ m, das südliche $4 \times 5,50$ m. Das Gebäude setzt sich sowohl in nördlicher wie auch in südlicher Richtung fort. Zwischen den Mauern kamen Münzen des Domitians, sestertii des Trajans, neben den aus der Zeit des Gordianus Pius und Trebonianus Gallus stammenden Prägungen aus Viminatium (nach 248) vor. Auch eine emaillierte Scheibe aus dem 2. Jahrhundert, Terra sigillata Schüsselchen (eines mit Namenstempel) und eine grosse Menge Hauskeramik, darunter auch unversehrte Stücke kamen zum Vorschein.

Westlich vom Gebäude befand sich eine Abfallgrube, aus der wir ausser den üblichen Scherben, den Teilstücken einer Reibschüssel, einer Öllampe auch das kleine Fragment eines in Pannonien seltenen Typs, eines sog. „schlangenfädigen Glasgefässchens“ zu bergen vermochten.

Die nachfolgenden Mauerreste setzen sich im allgemeinen in Richtung N—S fort. Sie konnten bereits 30 cm unter der Oberfläche beobachtet werden und 10 cm weiter darunter war der Terrazzofussboden sichtbar. Es konnten mehrere Meter lange Abschnitte freigelegt werden. Wir gruben einen 4×4 m grossen Teil eines der Räume aus, und fanden am westlichen Teil die Reste eines — vermutlich — Schwellensteines, zwischen den Mauern kamen Stukkatur, rot gefärbte Wandmalereifragmente und Hauskeramiken zum Vorschein. Das hierauf folgende Mauerteilstück befand sich etwa 31 m weit. Unweit vom Mauerteil fanden die Arbeiter einen Votivaltarstein der von Valeria Cara zu Ehren des Silvanus errichtet wurde (Abb. 2).

Der nachfolgende Mauerrest befindet sich auf 16,40 m, mit dem die auf 4,60 m nach Westen beobachtete Mauerung in Zusammenhang gestanden haben dürfte. Beide Mauern wurden in Südrichtung in einer Länge von 5 m ausgegraben, eine Verzweigung oder Wendung wurde jedoch nicht beobachtet.

Eine weitere Mauer folgte in der Entfernung von 6,30 m von diesen, es liess sich indessen nicht feststellen ob sie mit den vorherigen in Zusammenhang war.

Die Oberfläche liegt von da an etwas tiefer, folglich kamen auch die Mauerreste aus einer grösseren, etwa 70 cm Tiefe hervor. Die Mauer, die sich 13—50 m westlich von der vorigen befand, war stärker, breiter ausgeführt als die bisherigen. Wir gruben sie bis 2 m Tiefe aus, beobachteten keine Verzweigung und fanden Scherben und einige abgewetzten Münzen.

Die zuletzt freigelegte Mauer lag 38,40 m weit von den vorherigen nach Westen. In dem etwa 5 m lang freigelegten Abschnitt war keine Verzweigung zu beobachten. Es kamen Terra sigillata und kleine Glasbruchstücke zum Vorschein. Westlich von obiger Stelle fanden die Arbeiter die Fragmente einer Kalksteinstatue, die einen nach rechts ausschreitenden, mit Mantel umhüllten und Hose, kurzer Tunik bekleideten Mann darstellt. Kopf und Unterschenkel waren abgebrochen (Abb. 3).

Ilona Sellye

III. Bezirk. Das Gebiet der Zivilstadt von Aquincum Basilica. Das zwischen der sich in W-O-Richtung hinziehenden Hauptstrassenstrecke der Zivilstadt (D = decumanus) und der sich davon nach Norden abzweigenden A-bezeichneten Strassenlinie gelegene Gebäude wurde bereits 1884 von Károly Torma freigelegt. Die damaligen Ausgrabungen haben jedoch die einzelnen Perioden des Gebäudes nicht klargestellt. 1961 führten wir im südlichen Teil der Basilica, sowie im nördlichen Streifen Periodenforschungen durch. Über die Ergebnisse der Forschung haben wir auf den Seiten 52—54 dieses Bandes ausführlich Bericht erstattet. 1962. haben wir den nördlichen Teil der Basilica durchforscht, und es gelang uns vier Perioden abzusondern. Von diesen vertreten die zwei früheren Perioden den Zeitabschnitt dieses Gebietes vor dem Ausbau der Basilica. Die zwei späteren Perioden gehören bereits der Baugeschichte der Basilica an.

In der ersten Periode befand sich, unterhalb des Hofteiles der späteren Basilica, eine grössere in den gewachsenen Boden eingeschnittene Grube nordsüdlicher Richtung. Aus der Auffüllung kamen helle, ziegelfarbige, frühe kaiserzeitliche Krugfragmente zum Vorschein. Der ersten Periode gehört gleichfalls der nordwestlich in der Nachbarschaft der grossen Grube gelegene Feuerherd oder Hochofen, von dem wir einen aus flachen, in Ton gesetzten Steinen gebauten Rauchzugkanal zu freilegen vermochten.

In der zweiten Periode wurde oberhalb des südwestlichen Teiles der grossen Grube ein kleinerer Raum mit Fussbodenbelag aus Mörtel erbaut, und nördlich von der Grube hat man der Nordseite des Rauchzugkanals einen Brunnen gegraben. Abgesehen von den Brunnen der Industrieanlagen um die Zivilstadt, stellt dieser den zweiten römerzeitlichen Brunnen dar, der bisher im Stadtgebiet freigelegt wurde.² Der Brun-

nen stammt aus der Zeit (Anfang des 2. Jahrhunderts u. Z.) als das Wasserleitungsnetz der Zivilstadt noch nicht ausgebaut war (Abb. 4).

Beim Erbauen der Basilica (*dritte Periode*) wurde der Brunnen mit Steinen aufgefüllt. Darüber errichtete man ein Gebäude von 9 m Breite mit zumindest zwei Räumlichkeiten. Die östliche Schlussmauer des Gebäudes hat man teilweise auf den aufgegebenen Brunnen erbaut. Im südöstlichen Eckteil des Gebäudes stand ein 3×2 m grosser, viereckiger Sockel. Das Tor des Gebäudes ging nach Süden auf einen schmalen Durchgang der südlich von drei Räumen mit Lehm Fussboden umrandet war. An der Südseite dieser Räume war ein grösserer, mit Steinplatten ausgelegter Hofraum angeschlossen. Von Süden war der Hof von einer durch einen nahezu 3 m breiten Gang getrennten Gruppe von Räumlichkeiten begrenzt. Auf der Westseite des Ganges zog sich, ganz bis zur Linie der A-Gasse, eine aus je einem Trakt bestehende Reihe von Räumlichkeiten. Das südliche Zimmer dessen hat bereits Torma freigelegt. Auf der Ostseite des Ganges befinden sich Räume mit Terrazzofussbodenbelag. Von Norden kam aus dem Fussboden des zweiten Raumes ein kleinerer, geschlossener, durch eine Hadrianus Münze datierter Fund zum Vorschein. Hinter dem Raum mit Terrazzofussboden folgten nach Osten zu eine Zimmerflucht mit Lehm Fussboden.

In der *vierten Periode* wurde das Hofniveau um 25—30 cm gehoben und mit grösseren Steinplatten bedeckt. Die südlichen Räumlichkeitsreihen wurden abgetragen, ihre Fläche planiert, und darauf auf den Hof gehende, grössere Raumeinheiten errichtet. Zu dieser Zeit, um die Wende der 2. und 3. Jahrhunderten wurde auf den alten Grundrissen die dicke Mauer erbaut, die sich in der nordsüdlichen Hauptachse der Basilica hinzieht, die wie es sich erwies dem Hof zu mit einem reich gegliederten Pfeilersockel schliesst. Der mit Steinplatten bedeckte Hof war von Osten her von einer Zimmerflucht mit Lehm Boden begleitet.

Taberna in der C-Gasse. Die Kaufladenreihe welche die Westseite der Strassenlinie die vom südlichen Haupttor der Zivilstadt nach Norden zu verläuft, umrandet, ist — wie bekannt — bereits von Bálint Kuzsinszky freigelegt worden.³ In den südlichen Ladenräumen führte in den dreissiger Jahren Lajos Nagy authentifizierende Ausgrabungen durch. Bei dieser Gelegenheit kam aus dem Fussboden des von Süden gezählten dritten Ladenraumes der geschlossene Sigillaten—Fundkomplex aus der Traianus—Hadrianus-Zeit zum Vorschein.⁴ Die der Denkmalwiederherstellung vorangehende Angabensammlung erforderte, dass zumindest ein Ladenraum neuerdings freigelegt werde. Die Wahl fiel auf den von Süden gerechneten 3. Ladenraum wo verhältnismässig wenig Erde bewegt werden musste.

In der Taberna fanden wir drei Fussbodenniveaus vor. Der oberste Mörtelfussboden war stark durchgebrannt und von dickem Gebäudeschutt bedeckt. Der Mörtelfussboden lag auf einer 45—50 cm dicken Auffüllung, auf deren Grund sich ein Terrazzofussboden dahinzog. Von dem aus der Auffüllung zum Vorschein gekommenen, aus winzigen Stücken bestehenden Fundmaterial verdienen die Lezouxer und Rheinzaberner Sigillata, sowie die Fragmente eines raetischen Bechers Erwähnung. Der oberste Mörtelfussboden ist, wie es die kleinen Funde bezeugen, in den letzten Jahrzehnten des 2. Jahrhunderts angefertigt worden. Der vorerwähnte Terrazzofussboden stammt vermutlich aus der Zeit Hadrianus.

Tibor Nagy

III. Bezirk, Szentendre-strasse 91. Im Garten dieses Hauses wurde am 17. April 1961 beim Grabenziehen eine, sich in ostwestlicher Richtung hinziehende römerzeitliche Mauer gefunden. Im Laufe der Rettungsgrabung legten wir sie in einer Länge von 3,65 m frei, doch ihre Spur setzte sich nach Westen zu weiter fort.

III. Bezirk, Meggyfagasse. 1961. setzten wir die Freilegung der in den vergangenen Jahren entdeckten Gebäudegruppe mit Mosaikfussboden weiter fort. Den Grundriss und die drei Bauperioden des Gebäudes Nr. I haben wir grösstenteils klargelegt. Im Östlichen Flügel kam nach Freilegung eines neueren Raumes, die östliche Schlussmauer zum Vorschein. Nach Südosten zeigt sich ein weiterer, mit Heizkanal und Terrazzofussboden versehener Raum. Im Westflügel fanden wir von neuem Reste eines Heizkanals und Terrazzofussbodens. Am Rande des Gebäudes zieht sich ein nach NNW zu abfallender, ausgemauerter und mit Steinplatten bedeckter Kanal. Unmittelbar daneben haben wir ein kleines viereckiges, aus einem Raum bestehendes Gebäude ausgegraben. Weiter nach Westen zieht sich eine sich nicht abzweigende Mauer, die vermutlich ein Zaun gewesen sein dürfte. Im Laufe der Ausgrabungen legten wir sechs gestörte Gräber frei. Das Fundmaterial besteht überdies aus einer grossen Menge Keramik aus dem 2. und 3. Jahrhundert und Glasgefässscherben von Glasgefässe.

Isván Wellner

III. Bezirk. Im Garten des Hauses Szélgasse Nr. 33. wurden Mauerreste und Terrazzofussboden gefunden. Die Mauer zog sich in nordsüdlicher Richtung hin. Vermutlich stehen wir im Bereich der Canabae Räumlichkeitsresten eines Wohngebäudes gegenüber.

Györgyi Parragi

III. Bezirk. An der Ecke Berendgasse und Vedergasse kam zwischen Februar—März 1960 bei einem Wohnhausbau der Rest eines Gebäudes mit Apsidenabschluss und Terrazzofussboden zum Vorschein. Seine Länge betrug etwa 8 m, die Breite etwa 5,5 m. Es bestand aus einem einzigen Raum. Möglicherweise war es eine altchristliche Kapelle. Der Eingang befand sich am westlichen Ende der Nordmauer.

Auf der an der Vedergasse gelegenen Seite des Grundstückes kam ein mit tegulae ausgelegtes Grab zum Vorschein. Neben dem ausgestreckten Skelett, in einem terra sigillata Schüsselchen befand sich eine versilberte Fibula.

Westlich von dem mit Apsis versehenen Bau fanden wir einen römischen Brunnen mit Fassauskleidung. Von dem Fass, das aus 23 Dauben zusammengestellt war, blieb nur das untere Viertel, so weit das Wasser reichte, erhalten.

III. Bezirk. In der Berendgasse kam bei der Fundierung des Gebäudes 2/VI ein römischer Bau von 2,90×2,90 Lichtweite zum Vorschein. Die ungewöhnlich starke Mauer war 1,10 m dick und auf Pfählen fundiert. Wahrscheinlich war es ein Wachturm. In der Nähe zog sich ein nordwestlich-südöstlich verlaufender, mehrfach erneuerter römischer Strassenkörper.

III. Bezirk. Am Gelände der Gaswerke in Óbuda kamen während Erdarbeiten zwei römische Gräber, und nicht mit diesen zusammenhängend ein irdener Krug und zwei Glasbalisamen zum Vorschein. Das erste Grab war aus tegulae zusammengesetzt. Auf der Hand des ausgestreckten Skeletts lagen zwei aus Kupferdraht gefertigte Ringe, daneben befand sich eine Septimius Severus Münze. Das zweite Grab mit einer Kleinbronzebeigabe, war gestört.

III. Bezirk. Auf dem südlichen Teil des Miklós-platzes kam bei der Gasröhrenlegung eine, sich in etwa ostwestlicher Richtung erstreckende Mauer, zum Vorschein, die nördlich abzweigte. Daneben befanden sich wenige Keramik- und Wandmalereifragmente. *István Wellner*

XI. Bezirk. Albertfalva

Canabae. Die dem Fabriksbau vorangehende archäologische Freilegung setzten wir auf der Westseite der vom Lager sich Norden zu hinziehenden Limesstrasse fort.⁵ Das durchforschte Gebiet erstreckt sich in der östlichen Nachbarschaft des im Jahre 1960 freigelegten Gebietstreifens. Unter der derzeitigen Oberfläche fanden wir in einer Tiefe von 45—50 cm die stark zerfallenen Reste eines Steingebäudes aus dem 2. Jahrhundert. Der südliche Teil des Steingebäudes ist auf die eingeebnete Auffüllung einer Eingrabung aus der späten Flavienzeit erbaut worden. In der untersten Schicht der oben erwähnten Grube fanden wir die Seitenfragmente einer Domitianzeitlichen Sigillataschüssel und eines dünnwandigen Gefässes von gelblicher Farbe. In der südwestlichen Nachbarschaft des Steingebäudes befand sich ein Brunnen, auf dessen Grund sich im Niveau von 5 m eine aus grosskörnigen Donaukieseln bestehende Schicht zog. Aus der Auffüllung des Brunnens kam ein gut erhaltenes Beil (securis), und aus dem Grund kamen Teilstücke einer glasierten, grauen Schüssel zum Vorschein. Der Brunnen ist im 2. Jahrhundert entstanden. Von Osten her schloss sich dem Brunnen ein breiter, flacher Trog an, der gleichzeitig zur Wasserabfuhr diente. Aus der Auffüllung kamen zahlreiche Gefässfragmente, Tierknochen hervor.

Östlich, in der Nähe des Gebäudes lag ein viereckiger Keller mit abgerundeten Ecken. Seine Planierung lässt sich auf das letzte Drittel des 2. Jahrhunderts setzen, die Auffüllung war ungemein reich an Keramikfunden.

Lager. 1962. nahmen wir in der Nähe des Prätoriaums, auf einer Süden zu gelegenen 17×20 m² grossen Fläche, Forschungen vor. Die südliche gleichwie die nördliche Seite des Kommandantengebäudes ist von einer aus der via principalis abzweigenden 5 m breiten Schotterstrasse gesäumt. Auf der Südseite der Strasse stiessen wir auf Reste eines grösseren Wohngebäudes. Dem Prätorium zu schloss es sich mit einer niederen Brustwehrmauer ab. Dahinter befand sich ein langer, gangartiger Trakt aus dem sich kleinere, viereckige Räume öffneten (Abb. 5). Im Westflügel des Gebäudes fanden wir (in Albertfalva erstmalig) eine sehr gut erhaltene Hypocaustum—Einrichtung. Laut den bisherigen Angaben war das Steingebäude vom Anfang des 2. Jahrhunderts bis zum 3. Jahrhundert in Gebrauch. Innerhalb des Gebäudes lassen sich drei Perioden absondern.

Tibor Nagy

XII. Bezirk, Kiss János altábornagy-Gasse 31—33.

Die Ausgrabung gelegentlich der Bauerbeiten brachte Oktober 1961 einen Sarkophag zum Vorschein. Inschrift oder Skulptur waren nicht am Sarkophag vorhanden. Beide Längsseitenplatten waren entzweigtbrochen. Beigaben: von den Bronzebeschlägen eines Holzkästchens nur der dem Öffnen und Schliessen dienende Teil, die Fragmente der Seitenplatten von kreisrunder Verzierung — bei diesen sind auch die Holzteile erhalten geblieben — tierköpfiger Handgriff, bronzener Schlüsselring. Ferner einflammige,

gestempelte Öllampe, rechteckige Reibausrüstung, kleiner gekerbter Bronzering, fein ausgearbeitetes, mit aufgetragenen Kreisreihen verziertes Tongefäss, Fragmente eines flaschenförmigen Glasgefässes und eines ähnlichen Gefässes, späte Bronzemünze mit unlesbarer Inschrift. Überdies lag verstreut in der Erde eine grosse Menge von schwarzfarbigen in der Mitte gegliederten Glasperlen.

Ilona Sellye

VÖLKERWANDERUNGSZEIT

XI. Fehérvárstrasse 149—155.

Bei der Fundierung eines Schulgebäudes wurden Skelettgräber zutage gefördert. Im Laufe unserer Rettungsgrabungen haben wir 12 — zum Teil gestörte — früh awarenzeitliche (Anfang des 7. Jahrhunderts) Skelettgräber geborgen.

R. Schreiber

XX. Bezirk. Klauzálgasse 42. Bei der Kanalgrabung wurde ein awarenzeitliches Grab an die Oberfläche gebracht mit folgenden Funden: Knochendeckplatten eines Bogens, Bruchstück eines Eisenmessers und die, vermutlich zu einem Holzeimer gehörenden Bronzestreifenfragmente.

Veronika G. Csánk

MITTELALTER

I. Bezirk, Dárdagasse. Im Jahre 1958 kamen bei den Arbeiten der Röhrenlegung, in der Westseite der Gasse, unter dem heutigen Strassenpflaster, die Spuren eines früheren, mit grossen Steinen gepflasterten Strassenniveaus zum Vorschein. 1961, bei der Wiederherstellung des Strassenpflasters, kam auch die Erforschung des östlichen Gassenteiles an die Reihe. Die Fortsetzung der Strassenpflasters war auch hier zu finden (Abb. 6). Die Zeit der Strasse ist durch ihr Verhältnis zu der eingemauerten, türkenzeitlichen Tür bestimmt, die sich in der auf die Dárdagasse blickenden Fassade des Hauses Urigasse 41 befindet. Das Pflaster liegt nämlich höher als der Sockel des Türrahmens, kann also nur aus einer späteren Zeit herühren als dieser (Abb. 7). Die Art der Pflasterung stimmt mit der Strassenniveaustruktur von der auf den Fortuna—Durchgang blickenden Fassade des Hauses Fortunagasse 4, die gleichfalls auf das 18. Jahrhundert datiert werden kann, überein.

Emese Nagy

I. Bezirk, Hess András-Platz 3. Im Laufe der Wiederherstellung des Gebäudes im Jahre 1962, legten wir in dem auf die Fortunagasse blickenden Eckraum des Geschosses, die Nordseite der Steineinrahmung einer mittelalterlichen Fensteröffnung frei. Neben dieser wurde in gleicher Anordnung eine senkrechte Steinreihe sichtbar. Letztere ist die Innenseite des südlichen Randes der — von dem Architekten Tamás Dragonits bereits früher freigelegten — frühgotischen Öffnungseinrahmung, und die daneben zum Vorschein gekommene Zarge ist der Rest des südlichen „Nachbars“ des in unversehrtem Zustand zutage gebrachten gotischen Fensters. Folglich bildeten am Stockwerk der auf die Fortunagasse blickenden Fassade des Gebäudes die zwei, eng nebeneinander gebauten Fenster von gleicher Form und gleichem Ausmass eine verbundene Öffnungsreihe, wie wir es bereits früher, auf Grund des Brustgesimses vorausgesetzt haben, das um ein gutes über die südliche Zarge des im Jahre 1959 freigelegten Fensterrestes hinausläuft.

Erzsébet Lócsy

I. Bezirk, Országházgasse 5. Auf der südlichen und östlichen Hoffassade zeigten sich unterhalb des Verputzes Spuren neuzeitlicher Ziegelbögen. Im Hof kamen mittelalterliche Teilstücke nicht zum Vorschein.

Emese Nagy

I. Bezirk, Országházgasse 24. Der Ursprung des Gebäudes geht auf das 14. Jahrhundert zurück — seine heutige Form erhielt es durch die im Barock- und Zopfstil ausgeführten Umbauten. 1961 führten wir eine lediglich auf den Nordflügel beschränkte baugeschichtliche Forschung durch. Vom Hof des Nachbarhauses her war bereits früher die nordsüdliche, mittelalterliche Grenzmauer des Gebäudes sichtbar, dessen erhalten gebliebene Eckarmierung sich über die Höhe des Dachkammes des benachbarten Stöckigen Hauses erhebt (Abb. 8). Im Laufe der Forschung wurde auf der Hoffassade des Nordflügels die ganz bis zur Dachlinie verlaufende, südliche Eckarmierung der Mauer freigelegt. Die Mauer, welche die beiderseitige Steinumfassung verband (Abb. 9a—b), wurde zwar im Laufe der neueren Bauten (Erweiterung) abgetragen, doch ist der Mauerrest im heutigen Bodenraum durchwegs erkennbar (Abb. 10). Ebenfalls im Bodenraum erschlossen wir in der nördlichen Grenzmauer des Gebäudes drei schmale, schiess-

schartenartige Fenster bzw. ihre Reste. In derselben Mauer, die der neueren Bauten wegen nur in Bruchteilen erhalten blieb, ist — auf 4,80 m vom Niveau — der Schaft einer Balkenträgerkonsole — d.h. die Spuren der mittelalterlichen Stockwerkteilung sichtbar. Die freigelegten Fenster sind also sicherlich die nach Norden blickenden Öffnungen des zweiten Stockes des mittelalterlichen Wohnhauses, welche nach Erbauung des Stockwerks des Nachbarhauses (15. Jahrhundert) vermauert wurden (Abb. 11 a—b).

Erzsébet Lócsy

Táncsics Mihály-Gasse 21—23. Die Grenzen der Häuser Nr. 21—23 der heutigen Táncsics Mihály-Gasse sind mit den mittelalterlichen Grundstücksgrenzen nicht gleich. Laut der Markierung der Häüyschen Karte standen auf dem heutigen Grundstück drei und ein halb mittelalterliche Häuser. Die, vor der Fassade durchgeführten Forschungen haben auch in der Tiefe der Grundierung die mittelalterliche Grundstückverteilung nicht nachgewiesen. Dem Fassadenmauergrund schlossen sich von der Gasse her mehrere, grösstenteils späte Mauerreste an. Unter diesen schien nur ein sehr dicker, nahezu 2 m dicker Mauerrest ein mittelalterlicher zu sein, dessen Stelle im grossen und ganzen mit der Grenzlinie der auf der Häüyschen Karte bezeichneten Häuser Nr. 263 und 264 übereinstimmte, wo die Karte eine jenseits der Gasse führende Brücke bezeichnet. Im Hof des Hauses Nr. 23, in dem senkrecht auf die Fassade des Gebäudes gezogenen Graben fanden wir in einer Tiefe von 53 und 130 cm, zwei neuzeitliches, in 180 cm Tiefe ein spätmittelalterliches, mit grösseren Katzenköpfen ausgelegtes Niveau. In einer Tiefe von 210 cm kamen die Reste eines abgetretenen Niveaus mit kleinen Steinen zum Vorschein, unter welchem Keramik aus dem 13. Jahrhundert hervorkam. Auf dem zum Gebäude näher gelegenen Abschnitt sind die Schichten durch neuere Bauten vollständig aufgewühlt worden, das Verhältnis der Niveaus zum Gebäude ist deshalb unbekannt.

Emese Nagy

I. Bezirk, Tóth Árpád-Promenade. Im Laufe der Erdarbeiten vermochten wir die Reste mehrerer mittelalterlicher Wohnhäuser zu bestimmen (Abb. 12). Es kam ein Fundmaterial aus dem 13—18. Jahrhundert zum Vorschein. Bei den in den Monaten Mai⁹ und Juni des Jahres 1960 durchgeführten Rettungsgrabungen gelang es einen Teil eines mittelalterlichen Gebäudes und dessen Niveaus klarzustellen.

Wir legten zwei Räume des Gebäudes frei (Abb. 13), in dem kleineren Raum führte eine nach Osten angelegte Tür mit abgeschrägter Einrahmung (Abb. 14). Obgleich der Fussboden des in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts erbauten Raumes nicht erhalten blieb, konnte er doch auf Grund der Schwellenhöhe auf 260 cm unterhalb des heutigen Niveaus festgestellt werden. In den Raum wurde später eine an ein Tonnengewölbe aus Ziegeln gestützte Treppe gebaut. Für den späteren Bau der Treppe spricht der sich hinter der Ziegelmauer des Treppbaus fortsetzenden äusseren Verputz, ferner der vor die westliche Schlussmauer des Raumes gezogene Ziegelmantel. Die in das Treppenhaus führende Tür kommt in die nördliche Scheidewand des Raumes. Auch diese Tür verblieb auf ihrer ursprünglichen Stellen. Ihre Profilierung ist eine einfache Schrägung. Die abgeschrägte Seite ist nach innen gekehrt, was darauf hinweist, dass dem geschnitzten Rührahmen sekundär verwendet wurde. Auch diese Tatsache bezeugt den späteren Bau der Treppe. Die Treppe geht von einem grösseren mittelalterlichen Raum aus, der nur zum Teil zur Freilegung gelangte. Innerhalb der westlichen Wand des Raumes befindet sich ein rotgefärbter Terrazzo-Verputz, was bei den bisherigen Wohnhäusern der Burg völlig unbekannt war.

Zum Abbruch des Gebäudes kam es, auf Grund des Fundmaterials, im 17. Jahrhundert. Auf der Karte¹⁰ die Ofen im Jahre 1784 darstellt findet sich bereits ein dem heutigen entsprechendes Basteisystem, was gleichfalls der Tatsache entspricht, dass das Gebiet im 18. Jahrhundert planiert, und dass bei der Ausbildung der Fassaden von den mittelalterlichen abgewichen wurde. Aus dem freigelegten Gebäude kam ein mannigfaltiges Fundmaterial zum Vorschein: Hauskeramik aus dem 13. Jahrhundert, österreichische Töpfe aus dem 13. Jahrhundert, bemaltes Weissgeschirr, glasierte Gefässe aus dem 15—16. Jahrhundert, Loschitzer und sonstige Zierkeramik aus dem 15. Jahrhundert, türkisches und chinesisches Porzellan aus dem 16—17. Jahrhundert und ein inschüftliches Steinfragment (Abb. 17—19). Bei den neueren Erdarbeiten wurden gleiches Fundmaterial zutage gebracht und die Schlusswand bzw. Scheidewand zahlreicher mittelalterlicher Gebäude beobachtet.

Tóth Árpád-Promenade 6. Auf der Nordgrenze zeigte sich im Graben eine 60 cm breite Steinmauer von ostwestlicher Richtung. Das aus dem Graben südlich von der Wand zutage gekommene Fundmaterial waren Bruchstücke eines österreichischen Graphitgefässes aus dem 14. Jahrhundert.

Tóth Árpád-Promenade 7. Aus der Ausfüllschicht kamen die Bruchstücke einer abgeschrägten Öffnungseinrahmung zum Vorschein.

An der Grenze der Tóth Árpád-Promenade 7 und 8 zieht sich eine Steinmauer von nordsüdlicher Richtung. In der Mittelachse der Fassade des Hauses Nr. 8, am Grund des Grabens (in einer Tiefe von 150 cm) befand sich ein Keller oder eine Steinplatte, die eine Schacht abschloss.

Um die Mitte der Fassade des Hauses *Tóth Árpád-Promenade Nr. 10* und im westlichen Schnitt des Grabenabschnittes vor dem Haus Nr. 11 ist in 2 bzw. 3 m Länge eine Steinmauer von Nord-Süd-Richtung erkennbar.

Vor der *Tóth Árpád-Promenade Nr. 12* befindet sich eine mit dichtem Gebäudeschutt bedeckte Schicht, die sich dem Haus Nr. 11 zu verdünnt. Mittelalterliche Mauerziegel, eiserne Kanonenkugel aus 1686, türkisches und chinesisches Porzellan kamen aus ihr zum Vorschein.

Vor der *Tóth Árpád-Promenade 14* zieht sich im westlichen Teil des Grabens ein Mauerstück von Nord-Süd-Richtung. Um die Mauer befindet sich eine Auffüllung von dichtem Gebäudeschutt.

Vor dem Gebäude Nr. 15, im östlichen Teil des Grabens war auf einem 3 m langen Abschnitt eine Steinmauer sichtbar.

In dem Grabensystem vor dem Gebäude Nr. 16 zeigt sich in der westlichen Grabenwand eine Steinmauer von nordsüdlicher Richtung, die in einer Tiefe von 60 cm unter dem heutigen Niveau beginnt.

An der Grenze der *Tóth Árpád-Promenade 24 und 25*, im westlichen Teil des Grabens zeigte sich eine Mauer. Im östlichen Teil des Grabens ist eine Mauer von östlich-westlicher Richtung sichtbar, deren Ziegeltonnengewölbe bis zur Schulterhöhe erhalten geblieben ist. Aus der Auffüllungsschicht kam ein, auf die zweite Hälfte des 14. Jahrhunderts zu setzendes Fragment einer Öffnungseinrahmung von graphischer Profilierung zum Vorschein.

In der Sektion vor den Häusern 28, 29 und 30 der *Tóth Árpád-Promenade* fanden wir auf 6 und 8 m langen Abschnitten mittelalterliche Mauern von OW- und N-S-Richtung.

In dem Grabenabschnitt vor der *Tóth Árpád-Promenade 31* beobachteten wir in der westlichen Grabenwand eine 5 m lange Steinmauer.

Am nördlichen Ende der *Tóth Árpád-Promenade 36*, im östlichen Teil des Grabens zeigte sich eine 3 m lange Mauer nordsüdlicher Richtung.

Am südlichen Ende der *Tóth Árpád-Promenade 40*, bei der Einmündung der vom Kapisztrán-Platz her führenden Gasse, sind die Gräben auf einem 3 m langen Abschnitt in eine mit Mörtel beworfene Steinmauer eingeschnitten worden, deren oberste Linie 30 cm tief unter dem heutigen Niveau lag.

Unsere, im Laufe der Erdarbeiten, gewonnenen Beobachtungen lassen sich im folgenden zusammenfassen: Der mittelalterliche Einbau des Gebietes kann, als bewiesen betrachtet werden. Die Häuserreihe vom Ende 14—15. Jahrhundert stellt zum Teil ein Teilstück des Befestigungssystems dar. Das Niveau von dieser Periode liegt in etwa 2,50 bis 3 m Tiefe unter dem heutigen. Die mittelalterliche Häuserreihe und das Befestigungssystem gingen 1686 zugrunde. Zur Entrümmung und einheitlicher Regelung des Gebietes kam es in Anfang des 18. Jahrhunderts.

Herta V. Bertalan

I. Bezirk, *Tóth Árpád-Promenade 27*. Bei der Legung von Kanälröhren stiess man im Grabenabschnitt vor der *Tóth Árpád-Promenade 27* auf die Reste eines mittelalterlichen Gebäudes. Zur Aufklärung der Zusammenhänge der, auf die Basteiwand senkrecht stehenden Mauern, führten wir Freilegungen von geringerem Ausmass auf dem erwähnten Gebiet durch. Die zum Vorschein gekommenen Mauern von O-W-Richtung erwiesen sich als die Zwischenmauern des hier stehenden spätgotischen Wohnhauses. Die Westfassade des Gebäudes bildete ursprünglich die Basteimauer selbst. Der erschlossene Teil der westlichen Fassadenmauer verlief nur teilweise in der Richtung der Basteimauer, wich von der sodann in südlicher Richtung immer mehr nach Osten ab. Aus der Auffüllung zwischen den zwei Basteimauern kam Keramik aus dem 18. und 19. Jahrhundert hervor. Auf Grundlage des zum Vorschein gekommenen Fundmaterials wurde die gegenwärtige äussere Basteimauer im 18. Jahrhundert erbaut. Dies bestätigt auch der Kupferstich von Fontana aus 1686, der ein Teilstück des Wohnhauses und des Basteiabchnittes darstellt, auf welchem lediglich die Fassadenmauer des noch völlig unversehrten Wohngebäudes sichtbar ist. Auf dem Situationsplan von Haüy welche die Burg darstellt, ist die westliche Schlusswand das in Frage stehende Gebäudes identisch mit der Basteimauer selbst, beziehungsweise reicht ihr nördliches Ende bereits in die „Savanyúleves“ Bastei hinüber. Da die heute sichtbare Basteimauer auf den zur Zeit der Rückerobertung von Buda im 17. Jahrhundert verfertigten Zeichnungen nicht vorkommt, ist sie zweifelsohne im Laufe

der späterhin, und aller Wahrscheinlichkeit nach im 18. Jahrhundert durchgeführten Befestigungsarbeiten erbaut worden. Beim Bau der obenerwähnten äusseren Basteimauer sind auch die nach Westen blickenden, mit Steineinrahmung versehenen schiesschartenartigen Fensteröffnungen vermauert worden. Dies bekräftigt auch die bei der Freilegung zum Vorschein gekommene vermauerte Fensteröffnung. *Győző Gerő*

I. Bezirk, Kapisztrán-Platz—Petermannbiró-Gasse—Bécsikapu-Platz (Várfok-Gasse)—Disz-Platz. Im Laufe der Erneuerung des Kanalnetzes der Burg kam es zur Legung von mehreren neuen Verbindungskanalabschnitten. Anlässlich dieser Arbeiten vermochten wir wertvolle archäologische Beobachtungen auf dem obigen Gebiet zu machen.

Auf dem zwischen der Uri-gasse 41 und 51 befindlichen Teil des Kanals wurde in einer Tiefe von 80—90 cm eine kiesbestreute Strasse durchgeschnitten. Die Strasse war 8—15 cm dick.

Kapisztrán-Platz. Der Kanalgraben verlief auf der südlichen Seite des Platzes und durchschnitt den Platz in ostwestlicher Richtung. Im Laufe der Arbeiten beobachteten wir im Graben eine, gleichfalls in ostwestlicher Richtung laufende, mittelalterliche Strasse, die über einem braunem Waldhumus bzw. auf der Felsenoberfläche führte. Neben der Welligen Felsenoberfläche beobachteten wir längliche, nord-südliche Felseneinschnitte, die mit mittelalterlichem Material aufgefüllt waren (13—14. Jahrhundert). Die Felsenfläche hebt sich auch in nördlicher Richtung der nordwestlichen Ecke des Platzes zu an. In der Auffüllung kamen ausser der Keramik und den architektonischen Fragmenten auch zahlreiche Tierknochen zum Vorschein.

Im mittleren Abschnitt des Grabens befand sich eine neuzeitliche (aus Barockziegeln) errichtete, schachtartige, kreisförmige Lüftung (?). Die Lüftung führte nicht auf die gegenwärtige Oberfläche hinaus und war mit Gebäudeschutt aufgefüllt. Von dieser nach Westen zu, zeigte sich ein, durch türkisches Material datierbarer brandiger, rauchiger Fleck (Abb. 20). Von der Lüftung nach Osten, kamen aus der Auffüllung einer Fessenhöhle Fragmente eines bemalten Gefässes, glasierter Töpfe aus dem 14—16. Jahrhundert und einer chinesischen Porzellanschale aus dem 17. Jahrhundert zum Vorschein.

Petermannbiró-Gasse. In dem, sich in der Mitte des Strassenkörpers in ostwestlicher Richtung hinziehenden Grabens zeigte sich unter der heutigen Oberfläche, ein sich dem Bécsi-kapu-Platz zu ansteigendes Felsenniveau. Auf der Höhenlinie des Felsens beobachteten wir eine, in Lehm eingebettete, mittelalterliche Strasse, die sich vermutlich der auf dem Kapisztrán-Platz beobachteten Strasse von gleichem Charakter anschloss (Abb. 21—24).

Unter der Strasse in den Felsenhöhlen fanden wir ungarisches und in 40% österreichisches Hauskeramikmaterial aus dem 13. Jahrhundert, in Begleitung von vielen Knochen und wenig Gebäudeschutt (Mauerziegel, Mörtelstücke, Strohlehm).

Bécsikapu-Platz. Nördlich von der Einmündung des Kanalabschnittes in die Sziklai S.-Gasse fand sich eine Steinmauer von ostwestlicher Richtung (die Oberfläche lag 30 cm unter der alten Oberfläche) und im östlichen Schnitt des Grabens eine andere, die in nordsüdlicher Richtung verlief. Aus dem zwischen den Mauern liegendem Abschnitt wurden Fussbodenziegeln aus dem 14. Jahrhundert und schmale, mittelalterliche Mauerziegeln herausgeholt. Bei dem, gegenüber der Einmündung der Szabó I.-Gasse liegendem Abschnitt zieht sich bis zu einer Tiefe von 120—150 cm eine Kulturschicht mit türkischem und mittelalterlichem Material.

Disz-Platz. In dem nach Osten vom Fehérvári-Tor liegenden Grabenabschnitt zog sich ein barockes Ziegelgewölbe, das den Graben in nordsüdlicher Richtung durchschnitt (Kanal).

In dem Grabenabschnitt vor dem Huszár Denkmal zieht sich, in einer Tiefe von etwa 3 M, noch eine Kulturschicht hin. Im Material kamen mehrere Keramiken zum Vorschein: Ein Bruchstück aus Lostiz mit Maulbeerenverzierung und ein mit Tierfiguren verziertes — salzglasiertes kleines Gefäss, gestempelter Rand- und Henkelstück eines österreichischen Gefässes, ein aussengliedertes Gefäss aus dem 15. Jahrhundert (Abb. 25—26).

I. Bezirk, Uri-Gasse. Im Laufe der Erneuerung des Wasserröhrennetzwerkes wurde in der Burg, zwischen dem Disz-Platz und dem Kapisztrán-Platz ein Graben gezogen. Im Graben, der sich durch ein unberührtes Gebiet dahinzog, konnten wir an mehreren Stellen einen geschotterten Weg feststellen. Der Weg verlief der Richtung der heutigen Uri-Gasse entsprechend, und darüber fanden wir reiches keramisches Material aus dem 13. Jahrhundert. Die geschotterte Strasse muss als die früheste gepflasterte Strasse der Siedlung angesehen werden, und es lässt sich voraussetzen, dass sie vom Ende des 13. Jahrhundert-Anfang des 14. Jahrhunderts an, das ganze Mittelalter hindurch gebraucht worden war. *Herta V. Bertalan*

I. Bezirk, Burgabhang unterhalb der Dominikanerkirche (unterhalb der Julianstatue). Auf dem Burgabhang unterhalb der Dominikanerkirche und des Klosters setzen wir auch im Jahre 1960 die begonnenen Rettungsgrabungen fort. Im Laufe dieser gelang es den Grundriss jenes umfangreichen Gebäudes zu bestimmen, dessen südliche Schlussmauerreste wir bereits im vorigen Jahr gefunden hatten. Das westliche Ende des sich im grossen in ostwestlicher Richtung erstreckenden Gebäudes lehnt sich an die natürliche Felsenmauer an. Auf dem Teil, der sich zwischen der Felsenwand und der Scheidewand befindet, die das Gebäude auf zwei Räume aufteilt, kamen von Fussbodenniveau mehrere, aus dem Ende des 13. Jahrhunderts stammende Münzen zum Vorschein, welche gleichzeitig auch das Alter Gebäudes bestimmen. Die Länge des östlichen Raumes beträgt nahezu 25 m. Bezüglich der Bestimmung des Gebäudes sind wir lediglich auf Vermutungen angewiesen, nach der Anordnung seines Grundrisses und nach den Massen, müssen wir es für ein den Dominikanerkloster angehörendes Wirtschaftsgebäude, vielleicht für einen Stall, etwa für ein Werkstatt halten. Gewissermassen weist hierauf hin, dass das Gebäude ausserhalb der Burgmauer steht. Sein Alter lässt sich auf Grund der zum Vorschein gekommenen Münzenfunde auf die gleiche Zeit mit dem in der Burg im 13. Jahrhundert errichteten Dominikanerkloster setzen.

In der Auffüllung des östlichen grossen Raumes fanden wir ein, in mehreren Reihen übereinander geschichtetes, abgetretenes Niveau aus weissem, gelbem und grünlichfarbigem, feinem Staub von Steinen. Das Auffüllungsmaterial der Schicht, deren Alter durch die Siegmund—Münzen sich wohl bestimmen lässt, deutet darauf, dass hier eine Steinmetzwerkstatt in Betrieb gestanden ist. Höchstwahrscheinlich sind die gotischen Glieder die bei dem zur Zeit des 14. Jahrhunderts erfolgten Umbau der Kirche und des Klosters verwendet wurden, in dieser Steinmetzwerkstatt gefertigt worden.

Späterhin, doch noch vor der Türkenherrschaft, wird das Werkstattgebäude in östlicher Richtung erweitert. Vermutlich wird zu dieser Zeit jene, gleichfalls mit Strebepfeilern ausgestattete Mauer erbaut, deren Reste wir in ziemlich verwüstem Zustand auf dem Geländeabschnitt zwischen der heutigen Fischerbastei und der südlichen Schlussmauer der Werkstatt gefunden haben.

Freilegungen von kleinerem Ausmass haben wir noch auf dem vom Werkstattgebäude nördlich gelegenen Abschnitt der Burgmauer durchgeführt, wo es uns gelang eines der Quadervorsprünge oder — Strebepfeiler der mittelalterlichen Basteimauer zu entdecken.

Das dem Kloster angehörende Werkstattgebäude mitsamt dem Hofraum, sowie einem Abschnitt der Burgmauer dürfte wohl im Laufe der Belagerung von Ofen im Jahre 1602 vernichtet worden sein. Unsere Annahme scheint jene, mit türkischem Material aus dem 17. Jahrhundert, vornehmlich Keramiken angefüllte Kehrgrube zu bestätigen, die auf dem zugrunde gegangenen Rest der Südwand der Werkstatt gefunden wurde.

Győző Gerő

II. Bezirk, Csalogány-Gasse 11, Medve-Gasse 3 und Gyorskocsi-Gasse 22. 1942. legte Sándor Garády beim Bau des modernen Mietshauses, Csalogány-Gasse 7, die Südseite des Chors einer gotischen Kirche frei.¹² Er stellte fest dass die Kirche die, in den urkundlichen Quellen erwähnte, dem Märtyrer St. Peter gewidmete Pfarrkirche, die in der Vorstadt von Ofen stand, gewesen ist.

Mit der Fortsetzung der Freilegung der Kirche begannen wir im Jahre 1961 auf den obigen Grundstücken, die als Folge der Kriegsverwüstungen leer standen. Wir erschlossen auf dem Grundstück Gyorskocsi-Gasse 22 die Nordseite des Chors und fanden auch eine kleinere, frühere Schlussmauer (vermutlich aus dem 13. Jahrhundert). Von dem, den Chor umgebenden Friedhof legten wir einen Abschnitt frei der wertvolle, sowohl auf die frühe wie auch auf die späte Bautätigkeit bezügliche Angaben lieferte. Unter dem Friedhof kam das Teilstück einer römischen Strasse zum Vorschein.

Auf dem benachbarten Grundstück (Medve-Gasse 3) legten wir in einzigen Forschungsgraben zwei parallelaufenden Mauerreste, welche vermutlich die Mauern des Kirchenschiffs waren frei.

Katalin H. Gyürky

I. Bezirk, Tabán. Anlässlich des Baues der Elisabeth-Brücke bzw. der Ausgestaltung des Brückenkopfes wurden grossangelegte Erdarbeiten in Angriff genommen.

Es bot sich uns keine Möglichkeit die sehr notwendige, vollständige Freilegung des Gebietes durchzuführen und mussten uns lediglich auf die Beobachtung der Erdarbeiten beschränken. Authentifizierende Ausgrabungen führten wir auf dem durch Sándor Garády 1936 bereits freigelegtem Trümmerfeld aus.

Im südlichen Teil des Gebäudes eröffneten wir einen Längs- und Quergraben, aber das mittelalterliche Fussbodenniveau konnten wir nicht konstatieren (Abb. 28).

30—35 cm vom oberen Niveau des Forschungsgrabens legten wir eine 3,20 m lange römerzeitliche Mauer von nordsüdlicher Richtung frei. Die Tiefe des Unterbaues der Mauer betrug 80—85 cm. Auf dem Grund der Mauer kam eine geschotterte Strasse zum Vorschein, die vermutlich gleichfalls aus der Römer- oder Keltenzeit stammt (Abb. 27).

Erzsébet Lócsy

V. Bezirk. An der Ecke Váci-Gasse und Pintér-Gasse fanden, während der Gasröhrenlegung, die Arbeiter der Hauptstädtischen Gaswerke in einer Tiefe von 1,80 m ein bronzenes Kanonenrohrfragment. Auf dem Fragment sind eine schön ausgeführte Gussverzierung, ein Wappen und eine Inschrift erhalten geblieben. Der Text der Inschrift lautet wie folgt:

FERDINANDUS REX
Z. C. ME FECIT
MDXXVII

Unter der Inschrift befindet sich ein vollständiges Wappen mit der Krone.

XIII. Bezirk, Margaretinsel, Dominikanerkloster. 1961 nahmen wir Ausgrabungen auf der östlichen, dem Donauufer zu gekehrten Seite des Dominikanerklosters der Margaretinsel, innerhalb des sog. „Wirtschaftsflügels“ vor. Dies war seit 1938 der erste Fall, dass wir auf einem Gebiet forschten, wo wir eine, durch frühere Ausgrabungen unberührt gebliebene Schichte fanden. Im Forschungsblock kam die Südhälfte eines trapezförmigen Raumes zum Vorschein. Neben der östlichen Schlusswand des Saales kam der untere Teil eines aus grauen, schüsselförmigen Kacheln bestehender Ofen zum Vorschein. Aus den Bruchstücken der Ofenkacheln lässt sich sozusagen der ganze Ofen rekonstruieren. Der Raum dürfte samt dem Ofen nicht um vieles nach der 1541er Türkenbesetzung zugrunde gegangen sein, das keramische Material unter der Dachziegeln enthaltenden Einsturzschicht kann nämlich spätestens auf die Mitte des 16. Jahrhunderts datiert werden. Der Ziegelfussboden und eine vermauerte Fensteröffnung des Raumes sind sozusagen völlig unversehrt erhalten geblieben.

Der Chor legten wir durch ein Längs- und Quergrabennetz abermals frei um die Ergebnisse der in 1838 ausgeführten Ausgrabungen authentifizieren zu können.

Im Kirchenschiff legten wir die Strebepfeiler des im Erdgeschoss befindlichen Nonnenchors aus dem 13. Jahrhundert frei, der einstmals im westlichen Ende der Kirche gestanden waren. Wir erforschten den östlich von der Kapelle gelegenen, zum Teil im Jahre 1958 freigelegten Bau weiter.

Rózsa T. Feuer

TÜRKENZEIT

I. Bezirk, Színház-Gasse 5—7. Pascha-Palast. Die Forschung im Jahre 1961 hat im Gebiet zwischen der Ostfassade des ehemaligen Klostergebäudes der Karmeliter (heute Színház-Gasse 5—7) und der Basteimauer stattgefunden. Zweck der Forschung war die genaue topographische Bestimmung des Palastes des 17. Jahrhunderts der Ofner Paschas, sowie die der hier gestandenen mittelalterlichen Gebäude. Mit Hilfe des Forschungsgrabens, der das Gebiet in der ganzen Breite durchschnitt, fanden wir die gut erhaltene Pflasterung des schmalen Durchgangs, der den Ostflügel des Palastes in zwei Teile trennte, sowie die auf den Durchgang blickende Schlusswand von ostwestlicher Richtung des südlichen und nördlichen Teiles. Im erwähnten Forschungsgraben vermochten wir auch die Eckerverbindungen der östlichen Fassendenmauer des Gebäudes festzustellen. Der untere Abschnitt der Basteimauer, die das obige Gebiet nach Osten zu abschliesst, ist gleichfalls türkischer Herkunft, der obere Teil stammt jedoch bereits aus der Barockzeit und ist ein späterer Aufbau. Die Spuren der Feuersbrunst, welche die Zerstörung des Gebäudes verursachte, waren auf den Mauern und in der unteren Schicht der Auffüllung deutlich zu erkennen.

Als Ergebnis der Forschungen kam das Teilstück eines der Räume des mittelalterlichen Wohnhauses, das hier gestanden war, zum Vorschein. Der Ziegelbelag, der den Fussboden des Zimmers bildete, kam grösstenteils in gutem Zustand an die Oberfläche. Die abgeschrägte gotische Steineinrahmung der nach Norden gehenden Türöffnung wurde zum Teil „in situ“ gefunden. Auf der Innenfläche der Mauern war der geweisste Mauerbewurf auf grossen Flächen noch vorhanden. Der östlichen Schlusswand des Raumes, die zugleich auch die Fassade des Gebäudes selbst darstellte, kam bis Anfang der Türkenherrschaft auch die Rolle der Basteimauer zu. Auf diesem östlichen Abschnitt der Burg bildeten die Wohnhäuserfassaden ebenfalls das Befestigungssystem selbst. Der andere, nördlich von der Türöffnung befindliche Raum ging im Laufe des Umbaus während der Türkenzeit grösstenteils zugrunde. Die Türken liessen nämlich das mittelalterliche Niveau des Raumes auffüllen, änderten den Grundriss der Früheren Anordnung und gestalteten den bereits früher erwähnten Durchgang auf diesem Teil aus.

Aus der neuzeitlichen Auffüllung kamen viele türkische Keramiken und solche aus dem 18—19. Jahrhundert zum Vorschein. In der Zerstörungsschicht der türkenzeitlichen Palastes fanden wir Einrahmungssteinfragmente aus rotem Marmor, aus Kalkstein gemeisselte Stalaktitteilstücke, ferner sechseckige Fussbodenziegel, Lehmziegel und in geringer Zahl türkische Keramiken vor. Ebenda kam auch eine beträchtliche Menge von Eisennägeln, die von den zugrunde gegangenen Holzkonstruktionen herrührten, zum Vorschein. Die massenhaft zutage gebrachten, zusammenschmolzenen Reste der Firstziegel mit denen die Bedachung des ehemaligen Pascha-Palastes bedeckt war, sind vielleicht die deutlichsten Zeichen der Verwüstung.

Győző Gerő